

Kom närmre!

Tillägg i landskapet för att locka ut fler besökare till
naturområden, med ett förslag på utvecklingsplan för en del
av Orångens naturreservat i Huddinge

Ellen Bergenfeldt
Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Uppsala 2022

Kom närmre!

Tillägg i landskapet för att locka ut fler besökare till naturområden, med ett förslag på utvecklingsplan för en del av Orångens naturreservat i Huddinge

Come closer! Landscape additions to attract more people to visit nature areas, with a special focus on a part of Orångens nature reserve in Huddinge municipality

Ellen Bergenfeldt

Handledare: Petter Åkerblom, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Andrew Butler, SLU, institutionen för stad och land

Bitr. examinator: Viveka Hoff, SLU, institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå A2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala

Kurskod: EX0860

Program/utbildning: Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2022

Upphovsrätt: Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsman. Om inget annat anges är författaren upphovsmän.

Originalformat: A4

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: landskapstillägg, naturkontakt, välmående, naturvistelse, naturmiljö, rekreation, friluftsliv, upplevelsestig, naturstig

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

- JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

- NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

*"People in all walks of life, in sickness and in health,
in good times and bad times, find in nature something
that comforts and restores."*

- Kaplan & Kaplan (1989:175)

Förord

Mitt eget intresse för natur och friluftsliv är stort och jag har många egna erfarenheter från fina och fascinerande upplevelser i naturen, samt dess positiva effekt på mitt välmående. Med ett privat intresse, ett tidigare engagemang i Fältbiologerna och med en landskapsarkitektutbildning i bagaget har jag med åren blivit mycket mer uppmärksam på min omgivning och allt som naturen har att erbjuda. Därför vill jag att fler ska få uppleva samma sak och få en starkare relation till naturen. Det dels för deras egna välmående men också för att genom naturkontakt ge fler en ökad förståelse för naturens värde och vår roll och ansvar som människor i ett sammanhängande ekosystem. När samhället blir alltmer urbaniserat tappar många kontakten med naturen och kan känna osäkerhet eller otrygghet att vistas i den, trots dess bevisade positiva effekter på vår hälsa och välbefinnande. Som landskapsarkitekter kan vi genom olika metoder vara med och skapa mervärden i landskapet och därmed locka ut fler i naturen, vilket det finns många intressanta exempel på.

Därför känns det intressant och motiverande att ta fram ett exempel på ett förslag som kan lämpa sig för detta, med fokus på tätortsnära, men mer naturlika miljöer, där människa och natur, sociala och ekologiska värden, kan samsas. Med det sagt hoppas jag att fler människor på längre sikt kan finna värden i mer naturnära aktiviteter snarare än det som vårt ohållbara och konsumtionsbaserade samhälle är uppbyggt på.

Jag vill rikta ett stort tack till alla som engagerat sig i och bidragit till mitt arbete. Tack till Mikael Essmyren för introducerandet av platsen. Tack till Elin Tafuri, Sandra Löfgren och Martina Kiibus som med sin erfarenhet gav mig många värdefulla insikter. Tack till Anders Arnell, Carl Lehto och Emma Butler på SLU som tog sig tid att ge mig tips på olika källor, användbara metoder och referensprojekt. Slutligen vill jag också tacka min handledare Petter Åkerblom för sin entusiasm och konstruktiva feedback under arbetets gång.

Sammanfattning

Det finns mängder av olika typer av studier som visar på de positiva effekterna som vistelsen i naturen har på vårt välmående. Det hjälper oss både psykiskt och fysiskt genom att till exempel ge oss återhämtning, en minskad känsla av stress och miljöer för fysisk aktivitet. Trots detta minskar kontakten mellan människa och natur som en konsekvens av en rad faktorer. För vissa kan naturen kännas obehaglig i och med en ovana och brist på kunskap. Andra kan ha svårt att ta sig ut till naturområden rent fysiskt, på grund av till exempel rörelsemässiga funktionsnedsättningar. Med tanke på den stora tillgången på fina naturområden vi har i Sverige går många miste om alla de möjliga fördelarna som de skulle kunna få om de lyckades ta sig ut i naturen mer. Dessutom har en ökad naturvistelse och naturkontakt på längre sikt en positiv inverkan på människors miljömedvetenhet och naturomsorg, något som har betydelse för den hållbarhetsomställning vi står inför.

Det här examensarbetet syftar till att undersöka hur olika typer av landskapstillägg kan bidra till att locka ut fler till naturområden och därmed bidra till en ökad naturkontakt och en främjad folkhälsa. Det har undersökts genom studerandet av olika typer av litteratur, samtal med olika personer med en yrkesmässig eller ideell koppling till ämnet och genom studerandet av ett par olika referensprojekt. Resultatet av detta har sammanställts i arbetets *Kunskapsbas* och kan kort sammanfattas med fem punkter: utveckling av entréområden, tillgängliggörande, en ökad orienterbarhet, fler bekvämligheter och skapandet av målpunkter genom ökade möjligheter till aktiviteter. Ett mer konkretiserat förslag på hur dessa tillägg kan omsättas på en faktiskt plats presenteras senare i arbetet. Det platsspecifika förslaget utgår från

en del av Orlångens naturreservat i Huddinge kommun och inkluderar en platsanalys och en utvecklingsplan med förslag på åtgärder.

Det finns ett antal åtgärder som skulle kunna appliceras på det valda studieområdet kopplat till de fem sammanfattande punkterna. För att nämna några exempel gäller det dels utveckling av områdets entrépunkt och en förbättring av befintliga parkeringsplatser. Dels handlar det om en utveckling av befintligt skyltsystem med tydligare väganvisningar och fler informationsskyltar. Ett fågeltorn och upprättandet av en ny upplevelsestig skulle även kunna vara sätt att locka fler till platsen och närmare naturen.

I diskussionen tas olika aspekter upp med koppling till utveckling av naturområden och målet att nå fler besökare. Även om landskapstillägg kan ha en betydande roll för att locka ut fler i naturen så kan det istället i många fall vara avgörande med anordnandet av faktiska aktiviteter för att ovana grupper faktiskt ska ta sig ut och känna sig bekväma med det. En utveckling av området som målpunkt är också beroende av en viss nivå av kommunikation för att kunna nå ut till en bred skara. Nämnas bör även betydelsen av personliga preferenser när det kommer till upplevelsen av naturområden. Olika åtgärder gynnar olika grupper av människor, där vissa föredrar de miljöerna som är mindre tillrättalagda. För att nå de som annars inte tar sig ut, kan olika typer av landskapstillägg dock vara av större betydelse.

Summary

Background

There is a large amount of research focusing on the positive benefits on both our mental and physical health of being outside in nature. In addition, an increased time spent in nature might increase the care for nature and thereby a stronger environmentally responsible behaviour, something of great importance in the adaptations we need to make towards a more sustainable society.

Regardless of these positive consequences, there are many obstacles that hinder people from spending more time in nature. For some people it might for instance be physically hard to get out in these more hilly environments, while it for others rather is about a feeling of insecurity and lack of knowledge.

As landscape architects, we have the possibility to read the landscape and take advantage of all the potential that our nature holds, and thereby work with different ways to make nature more accessible and attractive for a wider range of people. By that, this paper aims to fill a gap in this more urban focused profession.

Aim

Through giving a comprehensive understanding about how different kinds of additions in the landscape can help to attract people to nature, the aim is to contribute to people's wellbeing and a greater understanding of nature. More specifically, the study focuses on giving a proposal for a certain area in Örlångens nature reserve in Huddinge municipality. The questions that have been answered in the essay are:

- What types of additions in the landscape can be used in the development of nature areas to attract more people and through this increase

people's wellbeing and contact with nature?

- How can these be applied to the chosen area around Balingsta gård in Huddinge municipality?

Methods

Different methods have been used for different parts of the study. A combination of literature, interviews and reference projects were used to get an overall understanding of different kinds of landscape additions. The literature consisted of both scientific material and different handbooks to get both the scientific and the practical perspective of the subject. The interviews were unstructured and were carried out with people with professional experience of bringing different groups of people out in nature. Reference projects were chosen with relevance to the subject and gave both inspiration and understanding of existing constructions and their good and bad aspects.

The case study consisted of different methods to get perspectives and understand the complexities

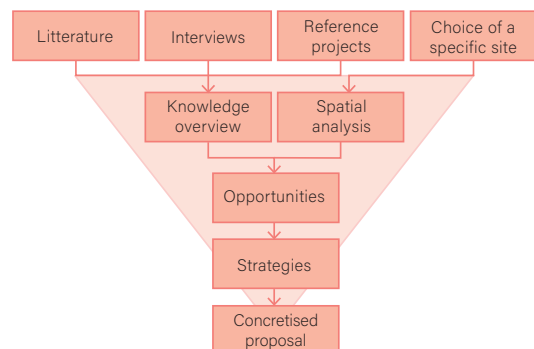

Figure of the used methods in the study.

of a specific case. The area in Örlångens nature reserve was chosen partly because of a suggestion from the municipality, but also since it is an interesting area with a wide range of qualities and characters and has high both ecological and cultural values. The fact that it is relatively close to residential areas also had an impact.

Result

The result consist of two parts: one chapter with a knowledge overview about different types of landscape additions, and one part with a case study consisting of both an analysis of the chosen site, and a proposal of how the area can be improved in the aspects of attracting more people and contribute to their wellbeing and contact with nature.

Knowledge overview

Different types of additions in the landscape can be used to answer the first question in this study. The preferences regarding the expectations and experiences vary which means that different methods help different people to spend more time in nature. Based on the different references in this study, these can however be summarised in five main categories:

Development of the entry point helps the visitor to get a sense of welcome and arrival, and helps to get a grip of the area to be able to orient within it. It can be crucial to give the visitor a positive first impression and can also attract bypassers' attention.

Increasing the physical accessibility is beneficial for a wide range of people. It might be necessary for people in wheelchairs, but can also make it easier for many others as well, such as people carrying strollers or having a lack of balance. In addition it is of social importance to enable friends and family to visit nature together. The terrain in general in nature might be hard to move around in and landscape additions might be necessary for anyone. Things of relevance in the work with accessibility are accessible paths, benches and toilets. Information to be able to plan the visit is also valuable. To make nature areas more accessible for people with visual impairment, aspects such as signs and guided paths might be considered.

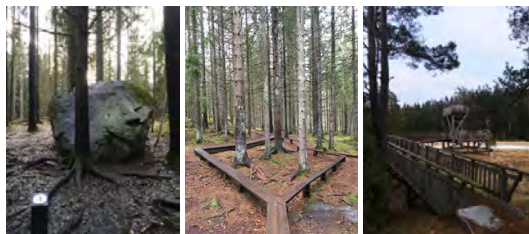
The orientability is also of great significance since it helps people get around in an area and to feel more safe. This involves creating maps and signs that are easy to understand and follow. Different maps have different qualities and it might often be a challenge to find the right amount of information that suits and attracts all visitors. Signs showing directions and distances help people find their way both to, from and within an area, as well as brochures might be. Informational signs can also be found as something attractive among visitors, being able to get to know the area more, for instance bringing up its history and nature values.

Different types of communication and information can be used to improve the orientation on the site.

Some types of facilities might be helpful too since it can make visits easier and people more comfortable in more naturalistic environments. This can for instance include benches, a toilet or parking lots. Constructions such as bird towers can also turn a site into a greater destination and thereby attract more people.

Of great importance can also be the promotion of different types of activities. Some groups that are unfamiliar with nature might need to get out in nature through different kinds of events to feel more comfortable. This is not directly included in this study, but is of great importance

Inspiration from reference projects on how nature areas can be turned into new types of destination points.

in the understanding of making people visit nature areas more. This category also covers ideas of installations such as nature, cultural and experiential trails. They might be destinations in themselves and might make the visit easier to plan. Since preferences between people vary, these types of additions are not always unquestioned. Some people prefer the more untouched feeling of nature and might therefore be disturbed by new installations, rather than attracted and curious.

Case study

The chosen area to study more specifically is located in Örlångens nature reserve in Huddinge municipality. It offers a wide range of experiences and qualities, and a variation in characters both connected to ecological and cultural values. The landscape varies between more dense forest consisting of a mix between deciduous and coniferous trees, and more open parts used for haymaking and grazing.

Map of the selected area for the case study including elements such as informational signs, parkings and different paths. Edited Bergodalkarta © Lantmäteriet.

The area is used in different recreational ways with activities such as walking, skiing, ice skating, orienteering and mushroom picking. There are already several existing additions in the area with informational maps and signs, different paths and

The characters of the area varies between more vegetated and more open areas and has high both ecological and historical values.

guides on how to get around in the area, but it could still be developed to attract more people and make it more user friendly.

As a result of both a dialogue with the municipality and the self made analysis, it can for instance be stated that the entrance to the area, together with the different parking lots, can be improved. The signs can be complemented in some parts to increase the orientation. The accessibility aspect is complex since some parts of the area have large topographical changes. On the other hand, the landscape also has potential in accessibility development. It provides roads that enable the visitor to get quite close to nature, and some parts are more flat as well. There are not any specific constructions or objects to address certain activities, except the informational signs, fireplaces and a shelter which have more general uses. There is a high potential in the area due to its variety in characters and environments

Proposal

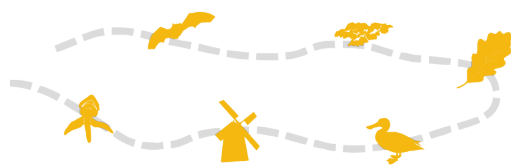
The proposal is based on the concept of “Getting closer” which is about people getting closer to nature both physically, mentally, emotionally, and in terms of knowledge. The proposal is structured on four categories mentioned below.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

1. More inviting and functioning entrances:
This is both about restructuring the entrance area to make it more welcoming, accessible and easier for the visitor to understand. It also includes an optimisation of the parking lots and an investment in alternative transportation methods, such as biking and public transport.

2. Increased orientation and site knowledge through information:
The orientation on the site is mainly increased by new signs both showing directions, and giving the visitor information about the site. The directing signs can for instance be complemented with distances to make it easier for the visitor to find their way around. The information about specific places can be improved through better signs telling about the history and nature values of different places. This can also be complemented by alternative digital information.

3. To raise curiosity and increase nature contact:
This is mainly done by a new experiential trail with different interactive elements. Smaller figures of different site specific species and elements are placed in the area and are complemented by smaller challenges and questions to make the visitor more aware of the surrounding environments. A bird tower also helps people to get closer to nature physically and can be a destination in itself.

*The new experiential path could for instance include figures of vintertagging (*Irpicondon pendulus*), northern shoveler, fringed orchid or oak.*

4. Mer accessible experiences of nature:
The accessibility is for example increased by a board walk alongside the wetland Bottnen and new markings for an existing path. It also includes other aspects such as the already mentioned improved orientation.

Summary of specific sites that can be developed by different landscape additions. Edited Bergodalkarta © Lantmäteriet.

Discussion

Both the Overall knowledge and the Proposal for the site answer the two questions in the study but much can be discussed and developed further. Some parts of the proposal might for instance mostly benefit people that already have taken the decision to visit the reserve. However, this could have the benefit that it makes people want to come back, or visit other nature areas.

Turning an area into a stronger destination point is one expected consequence of the proposal. To make this work, and actually be able to reach out to new people, this is depending on different methods of communication, for instance from the municipality. An important point to make is also the importance of arranging different types of events and activities to actually be able to bring a wider range of people out in nature. Even if it is not the focus of this project, it is a critical conclusion to mention.

This project can be developed further in many ways. To start with, there needs to be an investigation on whether the grazing cows and a potential boardwalk and bird tower can coexist. A more specific design of the different parts of the proposal can also be done. How the development should be done, successively or only with some parts, needs to be discussed further as well together with the municipality and in consideration of their possibilities regarding maintenance.

Innehåll

Introduktion	13
Bakgrund	13
Relationen mellan människa och natur	13
Naturmiljöer för alla	14
Syfte	15
Frågeställningar	15
Avgränsning	15
Metod	15
Litteraturläsning	15
Samtal	16
Referensprojekt	17
Förslag på utvecklingsplan utifrån platsanalys	17
Kunskapsbas	18
Metoder för att locka ut fler i naturen	18
Funktionsanpassning	19
Tillgång på faciliteter och bekvämligheter	21
Information för ökad orienterbarhet och ökat intresse	21
Stimulera till aktivitet och en stärkt relation till landskapet	24
Sammanfattning	27
Referensprojekt	29
Tyresta nationalpark och Tjäderstigen	29
Fågeltorn Skutan, Haninge	33
Platsanalys 34	34
Platsbeskrivning	34
Ett tätortsnära naturområde med höga värden	34
Områdets historia	36
Redan uttryckta förbättringsmöjligheter	37
Landskapskaraktärsanalys	37
Landskapskaraktärsanalys	38
Sammanfattning platsanalys	52
Förslag	54
Kom närmre!	54
Program med övergripande strategier	57
1. Tydligare, mer funktionella och inbjudande entréområden	58
2. Ökad orienterbarhet och platskännedom genom information och kommunikation	63
3. Väcka nyfikenhet och ökad naturkontakt	65
4. Mer rörelsemässigt tillgängliga naturupplevelser	69

Diskussion	73
Förslaget som svar på frågeställningarna	73
Att locka ut fler personer till naturen	73
Ökat välmående och naturkontakt	76
Genomförande	77
För vem och vad? Balans mellan att utveckla och bevara	77
Utveckling över tid	78
Metoddiskussion	78
Litteratur - en stadig grund	79
Samtal - olika perspektiv	79
Referensprojekt - lärrika faktiska exempel, fler hade gett en bredare grund	79
Platsanalys - viktig för förståelsen för platsen, men hade kunnat utvecklas	79
Sammanfattande ord	81
Vidare studier	82
Referenser	84
Tryckt litteratur	84
Otryckta	86
Opublicerat	87
Kartor och ortofoton	87
Bilder	87

Introduktion

Fem år på landskapsarkitektutbildningen har skapat mycket reflektion över relationen mellan människa och natur. Landskapsarkitekten förväntas ofta föra den gröna infrastrukturens talan och vara med i gestaltandet av nya parker och urbana offentliga platser. De mer naturlika miljöerna har däremot fått väldigt lite utrymme under utbildningen, något som kan ifrågasättas i och med ständiga diskussioner om naturens alla ekosystemtjänster och de kvaliteter som annars kan saknas i mer urbana grönområden. Eftersom friluftsliv av många dessutom anses ha en kulturell betydelse i vårt samhälle finns flera argument för att satsa mer på naturområden och därigenom återkoppla människan till naturen.

Därför fokuserar arbetet på hur olika tillägg i landskapet kan bidra till att naturmiljöer kan tillgängliggöras och locka fler människor, samt bidra till en ökad relation mellan människa och natur. Olika tillvägagångssätt kan användas för att göra naturen mer tillgänglig och därmed attrahera fler och nya besökare. Olika typer av natur och olika typer av miljöer kräver dock olika typer av lösningar. Det krävs en avvägning mellan olika alternativ för att kunna ta fram en modell och förslag som fungerar i längden för varje specifik plats. Det här arbetet ger en översiktlig bild av olika typer av landskapstillägg som vi som landskapsarkitekter kan använda oss utav i arbetet med naturmiljöer, och därmed fylla en lucka i det annars så urbanfokuserade professionen.

Bakgrund

I naturen finns mycket att hämta. Den är fylld med möjligheter till en stor variation av aktiviteter och upplevelser. Skidor, vandring, promenader, lek, lärande, bad och mycket mer. Den är fri

och öppen för alla och erbjuder till och med ett skaffereri av svamp och bär. Trots naturens bevisade positiva effekter på vår hälsa och välbefinnande (Folkhälsomyndigheten 2021) tappar många kontakten med naturen till följd av en ökad urbanisering (Statistiska centralbyrån 2019). Ovanan och osäkerheten kring att vistas i naturen ökar. Det finns flera metoder att använda för att motverka denna trend.

Relationen mellan människa och natur

Sverige har en lång historia av traditioner av utevistelse i naturen där friluftsliv har blivit en del av vår kultur (Sörlin & Sandell 2000). Inte nog med att många utövar och uppskattar friluftsliv rent privat, så finns både globala, nationella, regionala och lokala mål för hur friluftslivet ska fungera och utvecklas. De nationella målen kan sammanfattas med att alla människor ska ha möjlighet till naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö (Naturvårdsverket u.å.), vilket även liknar Stockholms Länsstyrelses mål (Länsstyrelsen u.å.b).

Forskningen visar tydligt på hur naturen på så många sätt har en positiv inverkan på vårt välmående, både fysiskt och psykiskt (Kaplan & Kaplan 1989). Utevistelse i naturmiljöer hjälper oss att koppla av och minskar risken för stress och utbrändhet (Folkhälsomyndigheten 2021; Kaplan 1995; Cox et al. 2017). I en alltmer stillasittande vardag kan även naturen hjälpa till genom att förbättra vår fysiska hälsa (Høegmark et al. 2021) vilket i sin tur verkar gott på både sinnet och kroppen (Bennett et al. 2015; Thompson et al. 2011). Dessutom finns studier som visar på en stark koppling mellan människors välbefinnande och vistelse i områden med hög biologisk

mångfald (Methorst et al. 2021). Sveriges stora tillgång på natur innebär därmed en stor inneboende potential. Det gäller särskilt för tätortsnära natur dit många relativt enkelt kan ta sig.

Trots en enighet från forskningens håll om naturens hälsofördelar så minskar många människors, och särskilt barns kontakt med naturen (Burdette & Whitaker 2005; Hughes et al. 2018). Enligt en rapport från Statistiska centralbyrån (2019), vistas människor i urbana områden mindre i naturen än andra och det finns forskning som delvis tyder på en minskad känsla av samhörighet med naturen för människor som bor i städer (Braitto et al. 2017). Distansen ökar såväl som ovanan att befinna sig i naturen vilket i och med en fortsatt förtätning och urbanisering blir ett ökande problem (Wells & Evans 2003). Det i sin tur kan bidra till att antalet personer som känner sig bekväma och benägna att aktivt ta sig till sådana miljöer minskar (Schwass et al. 2021). Olika grupper i samhället vistas också olika mycket i naturen. SCBs rapport (2019) visar till exempel även på att samband där människor med lägre inkomst och utan tillgång till bil mer sällan tar sig ut till naturen. Inställningen till och nyttjandet av naturen kan däremot förändras. Det kan bland annat konstateras genom effekterna av Covid-19 som visade på människors förmåga att ändra vanor och intressen och hur intresset för utevistelse snabbt kunde öka (Länsstyrelsen Stockholm 2021).

Med forskning som visar på ett samband mellan en starkare relation till naturen och ett mer miljömedvetet beteende (Braitto et al. 2017; Nisbeth et al. 2009), har människors icke-vistelse i naturen inte bara en negativ effekt på det egna och det samhälleliga välbefinnandet, men också på den allmänna miljömedvetenheten och omsorgen kring naturen. Nisbeth et al. (2009) med flera menar därmed också att en ökad naturkontakt kan vara ett sätt att göra människor mer miljömedvetna. Det finns dock olika syn på detta där Høyom (2020) menar att utevistelse i sig inte ger ett ansvarsfullt miljöbeteende, och att det snarare krävs reflektion över relationen mellan människa och miljö för att uppnå det. Utifrån det resonemanget skulle ändå naturvistelse och

friluftsliv kunna ligga till grund för reflektion som i sin tur leder till en större medvetenhet gällande miljöfrågor och omsorg för naturmiljöer.

Naturmiljöer för alla

Det finns olika hinder till att folk inte tar sig ut i naturen och därmed en rad olika åtgärder som kan anammas för att underlätta för människor att ta sig ut. Personer som är ovana att visas i naturen kan känna ett hinder i att inte veta hur man ska bete sig i den, var man får röra sig eller vad man får göra (Statens folkhälsoinstitut 2013). Det kan vara svårt att hitta motivation i att ta sig till en sådan plats då man inte vet vad som finns där att göra. Dessutom kan det finnas tydliga fysiska hinder såsom topografi eller svårtillgängliga vägar som gör det särskilt svårt för den med ett rörelsehinder att nyttja platsen (Menzies et al. 2021). Olika typer av information kan användas som ett sätt att svara mot utmaningarna, men det kan även handla om olika fysiska konstruktioner som ökar tillgängligheten. Vår upplevelse av naturen kan dessutom påverkas av olika element och rumsliga faktorer (Kaplan et al. 1998) vilket till exempel istället skulle kunna åtgärdas med hjälp av olika skötselmetoder. Naturvårdsverket (u.å. c) lyfter även fram betydelsen av en väl utformad entréplats för att ge besökaren en mer positiv upplevelse av sitt besök. Här kan landskapsarkitekten ha en viktig roll med en förmåga att se kvaliteter i landskapet som kan lyftas fram eller utvecklas. Det kan handla om att utforma platsspecifika åtgärder både på en övergripande skala och när det kommer till detaljer med specifika utformningar eller formgivningar som ska samspela med platsen.

Att tillgängliggöra naturområden kan också medföra nya utmaningar med konflikter mellan olika värden. En ökad tillgänglighet kan leda till ett ökat slitage som i sin tur kan ha en negativ påverkan på platsens ekologiska värden. Enligt Naturvårdsverket (2013:52) är det dock generellt inte ett problem. Dessutom finns delade åsikter kring vem naturen är till för, om den ska tillgängliggöras och utformas med människan i centrum, eller snarare ska bevaras i så hög grad som möjligt.

Syfte

Med tanke på naturvistelsens positiva effekter är syftet med arbetet att visa på hur en som landskapsarkitekt kan bidra till att fler tar sig ut i naturen. Det innebär att visa exempel på hur olika tillägg i landskapet kan användas för att bidra till att göra naturområden till starkare målpunkter för att locka ut fler och därmed främja folkhälsa och ökad naturkontakt. På så sätt ska fler personer gagnas av de positiva hälsofördelar som naturen bidrar med, samtidigt som det också kan ge en bättre förståelse för relationen mellan människa och natur.

Frågeställningar

- Vilka tillägg i landskapet skulle kunna användas i utvecklingen av ett tätortsnära rekreationsområde för att locka fler till platsen, och därigenom öka människors välmående och kontakt med naturen?
- Hur kan dessa appliceras på området kring Balingsta gård i Huddinge kommun?

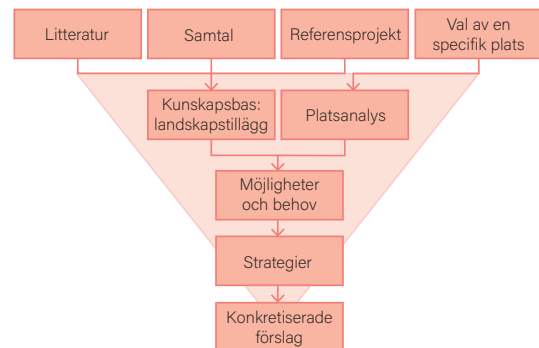
Avgränsning

Syftet är att undersöka olika sätt att tillgängliggöra naturområden, dels hur naturområden kan göras mer intressanta för besökaren genom information, dels genom skapandet av nya typer av upplevelser. Arbetet fokuserar på fysiska åtgärder i landskapet som kan bidra till en ökad attraktivitet och förutsättningar för naturvägledning, naturupplevelser och friluftsliv. Det fokuserar på landskapsförändringar som stärker landskapets kvaliteter med fokus på naturvärden, och skapar förutsättningar för egna utflykter såväl som anordnade event och aktiviteter.

Arbetet avgränsas geografiskt till området kring Balingsta gård i Orlångens naturreservat, Huddinge kommun, för att kunna applicera idéer och metoder på en specifik plats. Arbetets förslag verkar på en övergripande nivå med framtagandet av en utvecklingsplan med tillhörande strategier och konceptuella lösningar. Uppsatsen syftar inte till att redogöra för specifika utformningar eller gestaltningar med olika konstruktionstekniska beskrivningar av förslagen.

Metod

Olika metoder har använts till olika delar av arbetet enligt figur 1. Olika typer av litteratur och samtal med olika personer med yrkesmässiga erfarenheter av kopplingen mellan människan och naturmiljöer, samt besök av ett par olika referensprojekt, har legat som grund till en kunskapsbas som sammanfattar olika metoder och tillvägagångssätt som kan användas för att attrahera nya besökare till naturområden och göra naturmiljöer mer tillgängliga. För att kunna konkretisera och applicera idéerna användes en specifik plats som ett exempel. Där genomfördes en platsanalys med en inventering av platsens funktioner och kvaliteter som kombinerades med en landskapskaraktärsanalys. Det för att få en förståelse för platsen och dess förutsättningar. Med landskapstilläggen och platsanalysen som grund identifierades platsens möjligheter och behov vilka sedan ledde vidare till framtagandet av olika strategier och gestaltningsidéer för området.

Figur 1. Modell över arbetets metoder och struktur.

Litteraturgenomgång

Olika typer av litteratur användes för att få en övergripande kunskap om dels naturvistelsens betydelse för människors välmående och hälsa, dels olika typer av landskapstillägg som kan användas för att främja naturvistelse och naturkontakt. Kopplingen mellan människa och natur grundades framförallt i olika vetenskapliga källor medan olika typer av handböcker från myndigheter, såsom Naturvårdsverket, framförallt låg till grund för redogörelsen av olika typer

av landskapstillägg. Handböckerna ansågs vara lämpliga källor då ämnet är så pass brett och bygger mycket på praktiska erfarenheter. De utgår dessutom från en svensk kontext vilket var ett rimligt fokus då relationen mellan människa och natur, precis som arbetet med naturmiljöer, varierar mellan olika länder. Texter från olika naturvägledare och SLUs Centrum för naturvägledning var också hjälpsamma för att få en förståelse för deras arbete och erfarenheter från olika aktiviteter i naturområden. Litteraturen användes också som underlag för att få en bra kunskapsbas till att kunna ställa relevanta frågor till undersökningens respondenter enligt Kvale (2014:149).

Samtal

Samtal användes både för en ökad platskännedom och för en ökad förståelse för naturvägledningens idéer och eventuella behov eller önskemål i landskapet. Den intervjuemetod som användes var samtal, även så kallad ostrukturerad intervju, där frågorna är öppna och utgår från olika frågeområden, vilket enligt Trost (2011:42–43) är en bra metod för att förstå den intervjuades egna tankar och känslor utifrån dess egna erfarenheter. Trost menar att det ger en bredare ingång och möjliggör till att få in nya och flera perspektiv och idéer i studien. Det får även stöd av Kvale (2014:143) som menar att den ostrukturerade intervjun är en lämplig metod för undersökningar där *hur* är i fokus. Upplägget innebar att frågorna utgick från olika frågeteman men anpassades efter samtalet och respondentens svar. Det gav respondenten en frihet att ge mer personliga svar och även ta upp ämnen som inte var direkt kopplade till frågorna. Flera av de personer som valdes som respondenter kan utifrån sina erfarenheter av att ha varit ute med olika grupper i naturen, inte bara tala utifrån sin egen syn på naturen, utan även deltagarna på de olika aktiviteterna. Nedan listas de personer som har använts som referenser i arbetet.

Mikael Essmyren jobbar som ekolog på Huddinge kommun och möttes upp på plats för att bidra till förståelsen för platsen och dess förutsättningar. Med ett särskilt ansvar för friluftsliv och naturvård gav han en insikt i områdets utvecklingsbehov och förklarade olika för området planerade

åtgärder. De samtalspunkter som användes var Mikael's arbetsroll i kommunen, områdets befintliga förutsättningar och värden med fokus på dagens användning samt eventuella planer på utveckling. Anteckningar togs under samtalet men sammanställdes framförallt efter mötets slut.

Sandra Löfgren har jobbat på Skärgårdsstiftelsen som för sitt projekt Utbildningsplats skärgården blev vinnare i Årets naturvägledning 2021 i kategorin Självguidande naturvägledning. Idag jobbar hon som platschef på Lida friluftsgård som också har fokus på att locka människor ut i naturen. Någon med erfarenhet från självguidande naturvägledning var av intresse för arbetet då fokuset just låg på landskapstillägg, och inte guidade aktiviteter i sig. De samtalspunkter som styrde samtalet var dels en allmän diskussion kring naturvägledning och dess roll och syften, dels kopplingen mellan naturvägledning och olika typer av tillägg i landskapet som skulle kunna underlätta för naturvägledning, både för ledda aktiviteter och privata utflykter. Hennes erfarenheter från olika typer av projekt och aktiviteter och kännedom om olika metoder och typer av anordningar var också hjälpsamma. Samtalet skedde via telefon och anteckningar togs löpande.

Elin Tafuri jobbar ideellt som ledare inom Friluftsfrämjandet i Huddinge och har framförallt erfarenhet från att leda aktiviteter med barn i olika åldrar. Samtalspunkterna vid detta tillfälle var hennes roll som ledare, hur deras aktiviteter ser ut och hur de väljer platser för sina aktiviteter, samt vilka typer av åtgärder i landskapet som kan underlätta för naturvägledning. Mer specifikt diskuterades vilka värden i landskapet som är av betydelse för hennes aktiviteter och vad som uppskattas av barnen. Hon hade även generella tankar kring landskapstillägg som kan vara till hjälp även för den som besöker en plats själv. Hon kom med givande insikter utifrån ett perspektiv från både barn och nyanlända och deras möte med naturen. Dessutom har hon en lokalkännedom om arbetsområdet och kunde komma med några tankar gällande det.

Martina Kiibus är kommunal naturguide i Tyresö och har erfarenhet från guidningar med en rad

olika grupper. Det gäller till exempel nysvenskar, föreningar för funktionsvarierade eller dagliga verksamheter. Intresset för henne väcktes genom den intervju som finns med henne på Centrum för naturväglednings hemsida. Martins perspektiv var intressant just med tanke på erfarenheten från guidande av så många olika typer av grupper, men även med en bakgrund inom biologi. De samtalspunkter som användes under intervjun var hennes yrkesroll och erfarenhet, de aktiviteter och upplägg som hon är med och anordnar samt hennes syn på kopplingen mellan, och eventuella behov av, naturvägledning och landskapstillägg.

Referensprojekt

Olika referensprojekt användes för att få inspiration och en mer konkretiserad bild av hur olika landskapstillägg kan omsättas i praktiken. Valet av projekt baserades på deras relevans för arbetet och på möjligheten att besöka dem, med hänsyn både till avstånd och tid. De konkreta, redan genomförda projekten möjliggjorde också en typ av utvärdering kring vad som har fungerat bra och vad som har fungerat mindre bra, både utifrån min egen upplevelse av platserna. Det hjälpte till i förståelsen av hur olika typer av åtgärder kan ha olika kvaliteter eller brister och också ge olika typer av upplevelser. Förutom de besökta projekten så hämtades också kunskap och inspiration från redan genomförda projekt genom litteraturen.

Förslag på utvecklingsplan utifrån platsanalys

Området kring Balingsta gård valdes delvis på grund av ett visat intresse från kommunens håll gällande utveckling av platsens entréområde. Platsen kändes intressant att titta närmre på sett till dess tätortsnära läge och variationer i karaktärer. Dessutom är det ett komplext landskap med många olika karaktärer och möjligheter till många olika typer av nyttjande.

Flera platsbesök och befintliga kartor verkade som underlag för en övergripande platsanalys där platsens olika funktioner och kvaliteter identifierades. Som en del av platsanalysen gjordes en landskapskaraktärsanalys med inspiration från Trafikverkets metod ILKA (2020); integrerad landskapskaraktärsanalys. ILKA valdes som metod då författaren är bekant med den sedan innan efter att ha använt den i utbildningen ett flertal gånger. Den ansågs också som ett lämpligt verktyg för att djupare gå in på arbetsområdets olika delar och respektive dels karaktär, funktion och relation. Metoden hjälpte till för att få en tydligare bild av landskapet och dess olika kvaliteter och brister. Där hjälpte även de sammanfattande punkterna från kunskapsbasen till. Olika typer av kartmaterial fyllde olika syften och bidrog med olika typer av information. Historiska kartor hjälpte till för förståelsen av landskapets utveckling över tid medan fastighetskartor, jordartskartor och ortofoton verkade som stöd i en förståelse för landskapet i stort. Även den broschyr som finns över naturreservatet bidrog med information om bland annat olika faciliteter och landskapskvaliteter. Det kompletterades också av litteratur om området.

De olika metoderna verkade sedan stöd i framtagandet av en utvecklingsplan för det valda området. Utvecklingsplanen ger övergripande och konceptuella förslag på förbättringsmöjligheter för området men även vissa mer specifika. De sammanställdes sedan dels i plan med olika typer av kartor, dels med skissande på foton från platsen, men även genom mindre detaljskisser.

Kunskapsbas

— Tillägg i landskapet för att locka ut fler i naturen

Kunskapsbasen svarar framförallt på arbetets första frågeställning: *Vilka tillägg i landskapet skulle kunna användas i utvecklingen av ett tätortsnära rekreationsområde för att locka fler till platsen, och därigenom öka människors välmående och kontakt med naturen?* Avsnittet redogör för olika typer av strategier och tillägg i landskapet som kan användas för att utveckla naturområden till att locka fler besökare och stärka deras upplevelser av platsen. De baseras framförallt på olika typer av litteratur men även på samtal med personer med relaterade professioner. I avsnittet presenteras dessutom besökta referensprojekt med relevans för arbetet.

Metoder för att locka ut fler i naturen

För att locka ut fler personer till naturområden behövs en grundläggande förståelse för människors preferenser när det kommer till natur. Även om vår upplevelse av landskap är subjektiv och varierar så finns forskning som visar på starka likheter i vilka typer av landskap eller landskapselement vi föredrar (Gundersen & Frivold 2008; Kaplan & Kaplan 1989). Det handlar om allt ifrån orientering, sikt, ålder på träd till komplexiteter och kontraster, om möjligheter att utforska eller tecken på mänsklig påverkan (Kaplan et al. 1998:12-13; Gundersen & Frivold 2008). Vi söker oss till naturen av olika anledningar men Kaplan & Kaplan (1989) nämner fyra övergripande känslö- och upplevelsemässiga syften med att vi väljer att vistas i naturen: återhämtning, bortkopplandet av den direkta uppmärksamheten, en känsla av en del av att vara en del av ett större sammanhang och möjligheten till utforskning. Enligt Grahn et al. (2005) finns också särskilda kvaliteter som människor uppskattar i sin närmiljö: vildhet, artrikedom, rymlighet, rofylldhet, lekfullhet,

det gröna torget, festlighet och kultur. Statens folkhälsoinstitut (2013:14-15) nämner även att vår vistelse i naturområden påverkas av dess närhet, tillgänglighet, variation i karaktär, samt upplevd trygghet och säkerhet, där många av dessa faktorer kan styras av planering och den fysiska utformningen av en plats.

Även om det finns mer allmänna och övergripande preferenser kring naturmiljöer så skiftar de också, både mellan individer och olika grupper av människor beroende på till exempel tidigare erfarenheter och kunskaper (Kaplan & Kaplan 1989). Hur vi uppfattar olika typer av landskap kan dessutom skifta över tid (Länsstyrelsen Stockholm 2021; Gundersen & Frivold 2008), både kopplat till mer allmänna samhällsförändringar och till vår egna individuella kunskapsutveckling (Naturvårdsverket 2013:56). Natur är i sig ett begrepp som kan betyda olika saker för olika personer och som därmed gör att människor föredrar olika typer av natur. Vissa föredrar en mer ordningssam natur med tydliga mänskliga spår, medan andra föredrar den mer orörda och vilda (Kaplan & Kaplan 1989:105). Det gäller dels för de miljöer som olika människor väljer att vistas i, men kan även handla om olika ideologiska inställningar där vissa till exempel ifrågasätter människans så ofta centrala roll (Sörlin & Sandell 2000:164).

Olika preferenser innebär också olika behov och önskemål mellan olika personer (Kaplan & Kaplan 1989) vilket innebär att olika typer av åtgärder lämpar sig olika bra beroende på vilken besökare som är i fokus. För att uppnå ett hälsosamt och hållbart samhälle har planeringen därmed en stor betydelse för att tillgängliggöra, locka ut ovana grupper och rikta åtgärder åt särskilt prioriterade

grupper (Statens folkhälsoinstitut 2013:31). Olika åtgärder och anordningar lämpar sig olika bra för specifika syften och om särskilda prioriterade grupper ska gynnas. Det kan röra sig om alltifrån fysiska konstruktioner såväl som tydligare information och ledmarkeringar.

Variationen i lämplighet påverkas dessutom av olika platsers olika förutsättningar. Det finns flera vägledande dokument att ta stöd av. Naturvårdsverket (u.å. b) nämner till exempel anläggning av spänger och leder, tillgång till faciliteter såsom sopkärl, grillplatser med ved och utedass, eller mer informationsinrikade åtgärder såsom hemsidor, sociala medier eller krysslistor. Utformningen av entréer kan vara en viktig fokuspunkt vilken bjuder in till platsen och ger besökaren ett gott första intryck (Naturvårdsverket u.å. c). Åtgärder kan också riktas över ett större område för att skapa målpunkter, saker att upptäcka och uppleva på vägen. Nedan följer samlad kunskap om några olika metoder uppdelat efter olika kategorier baserat på informationen från de olika källorna. Som del av ett större landskap hänger de olika strategierna dock ofta ihop. De överlappar och påverkas av varandra.

Funktionsanpassning

I diskussioner kring tillgänglighet är det ofta den fysiska tillgängligheten som först kommer på tal. Enligt en rapport från Socialdepartementet (2008) har ungefär var femte svensk invånare någon typ av bestående funktionsnedsättning och antalet äldre med behov av en ökad framkomlighet blir fler och fler. Naturmiljöer kan därmed vara utmanande att nyttja, både gällande att ta sig till, och att ta sig runt i. Enligt en äldre enkätstudie från 2004 i projektet Friluftsliv för alla (Upplandsstiftelsen) ville över hälften av de tillfrågade funktionsnedsatta personerna besöka natur- och kulturmiljöer oftare. Menzies et al. (2021) menar i sin studie också att tillgängliggörandet av miljöer inte bara handlar om att få människor att komma ut, utan även har ett värde i att möjliggöra för ett större umgänge med vänner och familj. Även om människor med funktionsnedsättningar står i centrum gynnar det även andra, såsom anhöriga eller de med barnvagn. Det som är nödvändigt för 10 procent

underlättar för 40 procent och är bekvämt för 100 procent (Naturvårdsverket et al. 2013). En bra inställning ur tillgänglighetssynpunkt är att det ska fungera för så många som möjligt snarare än för en begränsad andel av besökarna. Olika typer av anordningar kan även vara nödvändiga för att överhuvudtaget uppnå någon typ av tillgänglighet då naturen i sig inte är tillgänglig med allt ifrån branter, buskage och våta områden, och därmed är av stor betydelse för alla besökare, oavsett funktionsnedsättning eller ej. Bortsett från när det är orimligt att införa åtgärder på grund av till exempel topografi, ska allmänna platser och andra områden enligt ALM, Tillgänglighet på allmänna platser, § 6, utformas så att de blir användbara för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga (Svensson 2015: 310).

Enligt Upplandsstiftelsens studie (2004) var framkomliga stigar och information om vad som var framkomligt de viktigaste faktorerna för att kunna ta sig ut som funktionsnedsatt. Även en tillgång på bänkar och en eventuell toalett var saker som togs upp. Naturvårdsverket (2013) lyfter också fram vikten av information inför besöket för att kunna planera sin utvistelse, vilket är av en helt annan betydelse för människor med funktionshinder. Det måste framgå vad som är tillgängligt eller inte ej och vilka faciliteter som finns på plats, vilket i sin tur ska korrelera och anpassas efter skötselmöjligheterna (Svensson 2015:311). Ett sätt att kombinera mer tillgängliggjorda områden med mer orörda är att jobba med zoner där särskilda delar av ett större område väljs ut till att bli mer tillgängliga¹ (Naturvårdsverket 2007:46). På så sätt kan en variation av miljöer och upplevelser erbjudas för gemene man, samtidigt som olika grader av tillgänglighet för olika områden tydligt framgår och därmed gör det lättare att få en förståelse för, och få rätt förväntningar på vad platsen kan leverera. Utformningen av skyltar är också viktig ur tillgänglighetssynpunkt där bland annat höjden på skylten är avgörande för att alla ska kunna ta del av informationen och kunna komma tillräckligt nära (Svensson 2015:72-73). Digitala informationskällor hjälper även för den som har svårt att läsa då informationen istället kan läsas upp genom talsyntes.

¹Martina Kiibus, naturguide Tyresta kommun, telefonsamtal 2022-04-07

Figur 2. Vägvisare kan hjälpa besökaren att orientera sig på en ny plats. Symboler kan dels göra skylten mer läsläst för den som har svårt att läsa, dels komplettera texten med ny information. Ledmarkeringar kan utformas på olika sätt beroende på plats och syfte. Färgmarkeringar på träd är en vanlig metod som också blir robust med tanke på trädens stabilitet.

Den som har nedsatt syn kan också ha svårt att röra sig i naturterräng. Förutom ett flackare underlag så kan den synnedsatta också hjälpas av ett ledstråk för att lättare kunna orientera sig med blindkäpp. För att tillgängliggöra naturupplevelsen för synnedsatta nämner Sandra Löfgren¹ även projekt som genom olika statyer eller skulpturer har gjort att besökaren kan få uppleva olika arter genom att kunna känna deras storlek och form, istället för att se den.

Att få funktionsanpassningen att passa in i landskapet kan vara en utmaning. Naturvårdsverket (2013:54) menar att det finns en tradition av att funktion och hållbarhet prioriteras före estetik och harmonisering med omgivningen och att det därmed finns en potential i att med nya konstruktioner skapa mervärden snarare än störande moment. Kaplan & Kaplan (1989:49) nämner också att människor generellt är känsliga för hur det mänskliga i naturmiljöer tar sig i uttryck, men att det går att utforma på ett sätt som passar bättre in i landskapet. Som Martina Kiibus² också lyfter så är det viktigt att komma ihåg att vissa besöker naturen just för att ta del av ett landskap som till skillnad från mycket annat inte är så tillrättlat vilket skulle kunna vara i konflikt med olika typer av funktionsanpassning.

Tillgång på faciliteter och bekvämligheter

Många personer styrs även av de faciliteter som finns att tillgå på platsen. Där nämner till exempel Naturvårdsverket (u.å.b) och Svensson (2015:311) både toalett, sopkärl, parkeringar, tak/väderskydd och eldplatser med ved som viktiga bekvämligheter för att underlätta mångas utevistelse. Flera av dessa placeras fördelaktigt nära en entré, eller nära hållplatser, till exempel gällande väderskydd. Olika konstruktioner med syftet att göra platser mer åtkomliga kan också attrahera nya och/eller fler besökare. Det gäller till exempel olika typer av spänger som gör att besökaren kan ta sig till platser som annars är svåra att nå. Fågeltorn hjälper också besökare att komma närmare naturen genom att skapa plats för att uppleva fågelliv, och eventuellt även andra arter. Dessutom skulle det faktum att det överhuvudtaget finns en sådan större anläggning

också kunna öka kännedomen om en plats och därmed locka fler besökare. Med tanke på att vi har olika preferenser för hur naturmiljöer ska vara (Kaplan & Kaplan 1989), kan olika faciliteter vara olika viktiga för olika grupper. Grillplatser kan till exempel vara populärt för människor med utländsk bakgrund (Svenning 2014). Martina Kiibus² nämner önskemål om viloplatser, ofta för äldre personer. De behöver enligt henne inte handla om något anmärkningsvärt, utan kan räcka med till exempel en stock att sitta på. Även om sådana typer av tillägg skulle kunna ses som störande så finns också studier som visar på att till exempel stigar och eldstäder inte nödvändigtvis påverkar människors upplevelse av naturen negativt (Gundersen & Frivold 2008). Kopplingen mellan landskapets karaktär och tilläggen kan dock fortfarande anses viktig och bör vara väl genomtänkta gällande både formgivning, material och placering i terrängen för att smälta in i miljön (Naturvårdsverket 2013:54). PBL tar dessutom upp vikten av att ta hänsyn till de kulturhistoriska värdena som kan finnas i landskapet.

Vår uppfattning av olika landskap är inte bara beroende av en rad personliga faktorer, utan även platsers olika utseenden och förutsättningar. Varje plats har sin egna historia, sina egna berättelser och värden och erbjuder därmed en unik kombination av möjligheter till upplevelser för besökaren. Även det påverkar i sin tur vilka typer av åtgärder som är lämpliga för en plats med syftet att attrahera fler besökare samt främja en ökad naturkontakt. Varje plats kräver därmed sin egna lösning.

Information för ökad orienterbarhet och ökat intresse

Människan är beroende av information och läser ständigt av olika situationer för att skapa en förståelse och därmed kunna känna en större trygghet (Kaplan et al. 1998: 8-10). Innehållet på en plats avgör hur vi uppfattar den och vad vi har för förväntningar. Tydlig information är avgörande för att folk både ska känna till, hitta till, hitta där, förstå och uppleva en plats (Naturvårdsverket 2003:5) och informationen kan förmedlas på olika sätt. Dels kan det handla om kartor och olika typer av skyltar, vilka det finns många olika varianter på (Naturcentrum u.å.), dels handlar det

¹Sandra Löfgren, Lida friluftsgård och f.d. Skärgårdsstiftelsen, telefonsamtal 2022-03-22

²Martina Kiibus, naturguide Tyresta kommun, telefonsamtal 2022-04-07

Figur 3. Vanliga utseenden på informationsskyltar i svenska naturreservat. De varierar dock mellan olika kommuner och reservat. Skylten överst ger en mer översiktlig bild av området och erbjuder också mer information via både broschyrer och QR-kod. Skylten på den nedre bilden innehåller mer specifik information kopplat till ett mer begränsat område.

om utmarkerade leder och väganvisningar. Både leder och skyltar kan utformas på många sätt, till exempel likt de i figur 2 och 3.

Kartor, ledmarkeringar och väganvisningar

Många områden brister när det kommer till just orienterbarhet (Kaplan et al. 1998:6) och där kan olika typer av kartor, väg- och ledmarkeringar vara till hjälp. Det gäller att anpassa informationen till besökaren och hitta en balans med rätt mängd av information för att skapa förståelse och intresse snarare än förvirring (Naturvårdsverket 2003:32; Kaplan et al. 1998). Kartor kan utformas på olika sätt beroende på syfte och målgrupp. Den klassiska kartan speglar verkligheten och har plats för mycket information och ett stort område. Det går att beräkna avstånd utifrån skalan och blir ett neutralt sätt att visa ett område på. Till skillnad från en vanlig karta kan dock till exempel en karta med fågelperspektiv (se figur 4), ibland vara lättare att förstå då den speglar upplevelsen av landskapet snarare än en faktisk verklighet (Kaplan et al. 1998 kap 4; Riksantikvarieämbetet 1996:31). Det gäller särskilt om den är placerad i landskapets riktning och besökaren därmed kan lokalisera viktiga målpunkter längs med vägen redan från start och på så sätt skapa sig en mental karta (a.a.:kap. 8). Kaplan et al. (a.a.:kap. 4) nämner dock att det i så fall kan vara betydelsefullt att komplettera informationen med längd och/eller tidsåtgång för olika sträckor så att möjligheterna att förstå avstånd samt att planera sitt besök inte försämras. Även Naturvårdsverket (2003) nämnder att det i många fall är befogat med avståndsangivelser. Överdrivna höjdskillnader eller landmärken i kartor kan också vara ett sätt att i ett sådant fall öka förståelsen för landskapet. Generellt är det också en fördel om det finns en tillgång till landmärken då det hjälper just orienterbarheten men också ger landskapet ett djup som blickfångare på olika avstånd (a.a.:46). Något att tänka på är dock att upplevelsen av landmärken kan variera med årstid med tanke på till exempel lövverk.

Utmarkerade leder med tillhörande väganvisningar är en annan viktig aspekt av för att förbättra orienterbarheten. Kaplan et al. (1998 kap. 3) rekommenderar till exempel att leder enkelt ska nås från parkeringen för att enkelt kunna ta sig ut för att sedan efter bekantskap med

området våga ta sig längre. De nämner också ett värde i att skilja på primära och sekundära leder (a.a.:kap. 4) samt att markeringar och skyltar även har ett värde i att visa besökaren inte bara till en plats, men också tillbaka. Även broschyrer som besökaren kan ta vid entréområdet, och som innehåller kartmaterial, kan vara ett sätt att underlätta för besökarens orientering. Det blir även en möjlighet till att ge besökaren tillgång till mer detaljerad och platsspecifik information kopplat till lederna i området. Generellt kan det vara en god idé att använda en testgrupp vid utformningen av ny information, både gällande kartor, skyltar och broschyrer då olika personer uppfattar och lägger märke till olika saker (a.a.:kap 4). Leder underlättar inte bara för folk att hitta, utan kan också bli ett sätt att minska slitaget på området (Naturvårdsverket 2003). Generellt bedöms det dock inte vara ett större problem i skyddade områden utan kan snarare gynna vissa arter (Naturvårdsverket 2013:52).

Informationsskyltar

Vistelse i naturen handlar inte bara om avkoppling och naturkontakt i sig. Den har även pedagogiska värden i förmågan att berätta om landskapets värden, funktioner och historia. Likt byggnadsarkitektur berättar även landskapet om en historia, om olika användning och hur människor har levt och brukat landskapet över tid. Det går dels att urskilja genom synliga historiska lager och element i landskapet,

Figur 4. En illustrerad karta ur ett typ av fågelperspektiv kan ur vissa hänseenden ge en bättre förståelse av landskapet. Illustration av Skärva naturreservat © Lindkvist, Naturcentrum AB

dels genom olika källor. Landskapet berättar även om olika ekologiska samband. Enligt Naturvårdsverket (2003) är ett av de viktigaste syftena med skyltning att väcka intresse för och förmedla kunskap om det skyddade området värden, vilket i längden kan ge en ökad förståelse för vikten av naturvärden och naturskydd. Det kan handla om skyltar med mer övergripande information, information om olika landskapstyper, samband mellan arter och olika naturtyper eller information om specifika formationer eller objekt (se figur 3). Här handlar det också om att utgå från vad besökaren vill veta, och hitta en balans i mängden information (Kaplan et al. 1998: 25). Sandra Löfgren¹ menar att det gäller att fråga sig vilken nivå besökaren är på när den kommer till en plats och att informationen kan delas upp i olika nivåer efter olika besökare. Om området är mer överskådligt finns möjligheter att dela upp informationen i mer platspecifik information om mindre områden eller teman. Den digitala utvecklingen kan ses som ett sätt att tillgodose olika intressenivåer. Olika typer av hemsidor med kartor, såsom Finnhamns naturskatter (Finnhamns Arkipelag AB 2022), eller skyltar med QR-koder möjliggör tillgång på mer information för den som är extra intresserad av området. Det kan även bli ett sätt att minska ingreppet i landskapet då färre skyltar eller anordningar behövs. Dessutom kan det via videofilmer eller talsyntes hjälpa den som har svårt att läsa skyltar på plats.

I naturvägledningens tradition så finns starka argument kring att guidning och berättande aktiviteter har många fördelar och en förmåga att förmedla starkare berättelser jämfört med just skyltar. Däremot menar Sandberg (2014) att den traditionella skylten ändå har en fördel i sin ständiga närvaro och tillgänglighet för den besökare som är intresserad. Broschyrer kan också användas som ett sätt att kombinera karta och information om landskapet för att lättare kunna koppla information och plats.

Stimulera till aktivitet och en starkt relation till landskapet

Genom landskapstillägg och naturvägledning kan de positivt laddade delarna stärkas utifrån platsens befintliga värden och kvaliteter och på så sätt berika upplevelsen av platsen. Det kan även handla om att lyfta fram de värden som finns för att på

så sätt göra besökaren mer uppmärksam på sin omgivning och därmed få en rikare upplevelse av den, både gällande natur- och kulturvärden.

Naturvägledning kan också tas upp som ett övergripande sätt att locka ut och göra fler människor bekväma i naturmiljöer. Enligt avgränsningen för detta arbete så innefattas inte aktiviteter och olika typer av event i uppsatsen. Det är dock ändå relevant kopplat till det undersökta syftet och då flera personer med arbetserfarenhet i området har uttryckt vikten av arrangerandet av faktiska aktiviteter och event¹ (Sandberg 2019) och då olika landskapstillägg skulle kunna underlätta för dessa aktiviteter. För att förklara vad naturvägledning innebär följer här en definition av SLU Centrum för naturvägledning (2022) som visar att begreppet innefattar både grundläggande information och mer aktiva arrangemang.

”Med naturvägledning menas kommunikation, information och andra pedagogiska aktiviteter som underlättar för människor att uppleva och utveckla sin känsla för och kunskap om naturen. Naturvägledning syftar till att öka förståelsen för de grundläggande ekologiska och kulturella sambanden och för människans roll i naturen. Därigenom förbättras möjligheterna till positiva upplevelser i naturen och till ökad miljömedvetenhet hos den enskilde och i samhället.”

När det handlar om att skapa just naturkontakt finns också studier som visar på att landskapstillägg per se inte nödvändigtvis leder till en ökad naturkontakt (Lumber et al. 2017). Lumber et al. menar att det inte räcker med en yttlig kontakt som fokuserar på kunskap för att uppnå naturkontakt. De konstaterar att det som behövs är snarare är aktiviteter som involverar kontakt, mening, känslor, empati och skönhet.

Skapandet av upplevelsestigar

Befintliga eller nya leder kan användas för att skapa olika typer av natur-, kultur- och upplevelsestigar. Det blir ett sätt att både attrahera fler besökare och samtidigt skapa en starkare koppling till landskapet och dess värden. Interaktionen mellan besökaren och landskapet blir starkare samtidigt som det

¹Sandra Löfgren, Lida friluftsgård och f.d. Skärgårdsstiftelsen, telefonsamtal 2022-03-22

även kan skapa en reflektion mellan människa och natur (SLU Centrum för naturvägledning 2022). Här finns flera exempel på upplägg, såsom Tjäderstigen i Tyresta nationalpark, som tas upp som ett referensprojekt längre ner i arbetet. Det finns bland annat stigar med fysiska skyltar, med självguidade foldrar, guidning med mobil teknik, med vevlådor (vevbara ljudanordningar) eller som är utformade som tipspromenader eller sagostigar. Vissa har mer fokus på fysisk aktivitet och vissa består av platser att upptäcka snarare än sammanhängande stigar. En del uppdateras regelbundet med nya frågor eller ny information för att locka tillbaka besökare (Ahlstrand 2018). Barn kan användas som särskild fokusgrupp. Det gäller både för upplevelsestigar och andra anordningar såsom naturlekplatser, äventyrsbanor, naturparkour med mera. Dels kan det bli ett sätt att locka även föräldrar eller hela familjer, men kan även motiveras med bevisade kopplingar mellan barns kontakt med naturen och en fortsatt naturkontakt och miljömedvetenhet i högre ålder (Rosa et al. 2018). Sådana konstruktioner kan dessutom motiveras med rekommendationer från Statens folkhälsoinstitut (2013) som hävdar att barn och unga behöver variation i lekytor med olika svårighetsgrad, och även med tillgång till naturmaterial.

Det finns olika typer av exempel när det kommer till upplevelsestigar (se SLU Centrum för Naturvägledning 2022). De kan utformas på olika sätt beroende på landskapets förutsättningar, för syfte, målgrupp med mera. Som nämnt så fungerar olika barn olika och ingen lösning passar alla. Längden på en slinga kan till exempel vara avgörande för vilka barn som orkar genomföra hela rundan. De kan utformas med olika mycket information, ibland genom skyltar på plats, ibland genom digitala verktyg och ibland en kombination. Vissa lärdomar kan dras från den sammanställning av olika naturstigar som gjorts av Ahlstrand och SLU Centrum för naturvägledning (2018) där några sammanfattas följer här. Stigar med skyltar kräver överlag mer underhåll vilket är en nackdel. Självguidande foldrar har en fördel i att det då är lättare att uppdatera informationen och endast kräver enklare markeringar i naturen. Besökaren kan dessutom ta med sig materialet hem för att återkomma till det senare. Här

finns till exempel Kullabergs naturreservats naturstig som dessutom innehåller frågor och olika uppgifter att lösa. Den mobila tekniken är ett sätt att samla mycket information och att kunna kombinera både ljud, bilder och filmer. Det är också ett enklare medel att uppdatera, samtidigt som det även kan innebära en del tekniskt strul. Enligt sammanställningen finns generella tankar om att upplevelsestigar gynnas av en utformning med mer fokus på lek och äventyr, mer tredimensionellt och att stigen i sig har en egen identitet. Informationen får gärna ha ett mer berättande tilltal, ibland med koppling till folksagor, skönlitteratur eller sång. Aktivitet uppmuntras också genom till exempel utmaningar, naturlekplatser, skattjakter eller tipspromenader. Det kan bli ett sätt att få besökaren att behålla fokus på platsen och på upplevelser med koppling till natur och kultur. I texten nämns även att stigarna kan bidra till att väcka olika sinnen liksom konst- och arkitekturpedagogikens metoder där deltagande och upplevelse är viktiga delar av lärandet (PLAYCE u.å.).

Förutsättningar för faktiska aktiviteter

Att skapa möjligheter för nya upplevelser och aktiviteter blir ett sätt att skapa nya mål med utflykter till platsen och locka folk som utan de nya åtgärderna inte skulle ta sig till platsen. Även om arbetet i sig inte fokuserar på faktiska event så är en förståelse av sådana aktiviteter viktig för att kunna skapa bättre förutsättningar för dem att äga rum. Sandra Löfgren¹ menar att de med ett naturintresse ofta redan är ute, men att det gäller att tänka till för att nå andra. Även om skyltar i många fall fyller viktiga funktioner och ger landskapet mervärden så kan aktiviteter i flera fall vara det enda meningsfulla. Sandra nämner till exempel att barn inte vill läsa, de vill göra. De gillar att få uppdrag och delta i olika aktiviteter. Det kan till exempel handla om att bygga insektsshotell, leta arter, skrubba klippor med mera. Elin Tafuri² är delvis inne på samma spår men refererar också till sina egna erfarenheter från Friluftsförbundet där den fria naturen är högt uppskattad av barn och att det därmed inte nödvändigtvis krävs så stora ansträngningar för att få barn att engagera sig i naturen. I naturvägledning tror dock Sandra¹ att en blandning av historia, att besjåla naturen, skapa

¹Sandra Löfgren, Lida friluftsgård och f.d. Skärgårdsstiftelsen, samtal 2022-03-22

²Elin Tafuri, ledare på Friluftsförbundet, videosamtal 2022-04-04

mystik genom sagoväsen eller berätta om någon häftig växt kan vara ett vinnande koncept. Med erfarenhet från projekt kring att locka ut barn med invandrabakgrund i naturen så nämner hon också vikten av att åka ut i naturen tillsammans med en grupp. Där är många omedvetna om att naturen är öppen för alla att vistas i, att den är gratis och att den inte är farlig. Genom aktiviteter i naturen kan rädslan bytas ut mot nyfikenhet och en positiv känsla kring naturen, vilket både Elin, Martina och Sandra nämner. De betonar dock också att alla är olika, föredrar olika typer av aktiviteter och därmed har olika sätt att ta till sig information. Därmed handlar utformningen av aktiviteter mycket om att definiera ett syfte och mål och utgå från den grupp som ska delta. Eftersom att olika grundkunskap också påverkar upplevelsen (Kaplan & Kaplan 1989) så kan fokuset, innehållet och mängden information behöva anpassas. Till exempel nämner Elin att aktiviteter med en mer erfaren grupp kan fokusera mer på reflektion, medan den oerfarna naturbesökarens primära fokus ska ligga i en grundläggande positiv upplevelse av naturen. Som naturvägledare menar Martina att man har i uppgift att göra människor uppmärksamma på saker de annars skulle gå förbi. Med hennes erfarenhet från att leda grupper med synnedsättningar nämner hon också värdet i att låta deltagarna gå fram och känna på saker i naturen, och att man som ledare mer aktivt kan välja en rutt utefter på dofter och ljud.

Vad gäller landskapstillägg som främjar naturupplevelser så kan det utifrån både Martinas, Elin och Sandras resonemang konstateras att tillägg i landskapet inte nödvändigtvis behövs för en fungerande naturvägledning. En bra naturvägledare verkar i många fall vara nyckeln och att det sedan går att hitta många kvaliteter i landskapet som i sig kan väcka intresse och ligga till grund för olika aktiviteter. På frågan vilka typer av landskapstillägg som skulle kunna bidra så nämner Sandra ett par egna erfarenheter från där stora skulpturer med naturkoppling

har öppnat upp för en större nyfikenhet och ett fortsatt intresse. I det här fallet var det till exempel stora havstulpaner och blåmusslor som ledde in aktiviteterna på temat Östersjön. Då blir det inte heller bara något som man får berättat för sig, eller som man får se en bild utav, utan även kan känna på och interagera med. En bieffekt blir dessutom att den med nedsatt syn då kan komma närmre naturen utan att se de specifika arterna. På samma fråga svarar Elin att en större användning av symboler snarare än skyltar skulle kunna fylla ett syfte. Det hjälper både barn och den som har svårare att förstå svenska. Hon specificerar inte närmare vilka symboler det handlar om men nämner att symboler och bilder kan vara bra medel för att lättare nå den som till exempel inte vet vad ett naturreservat är.

Övergripande poängterar dock Sandra att underhåll och drift är avgörande gällande de flesta typerna av anordningar. För att en åtgärd ska fungera och hålla i längden behöver det finnas ett underlag och ekonomiska resurser vilket enligt henne ofta kan vara svårt för den här typen av projekt.

Utveckling av entréområden

Entréområdet kan vara en viktig del för att ge besökaren en bra första upplevelse av platsen. Den är en del av miljön och berättar om vad som komma skall, ger besökaren förståelse och kan väcka en upptäckarlust för området (Kaplan et al. 1998:6). Vidare menar Kaplan et al. (kap 6) att det är en plats som är viktig för förståelsen av en plats, där besökaren planerar sin aktivitet och där vissa också söker vila. Den kan dessutom stärka känslan av att äntra ett nytt, särskilt område. En entré som delvis är avskärmad med till exempel häckar, trädrader, topografi eller murar kan väcka nyfikenhet och en känsla av mystik på vad som komma skall. Även Martina nämner entrén som något utav det viktigaste för att kunna hitta runt och få ett grepp om platsen redan från start.

Sammanfattning

Materialet från de olika referenserna kan sammanfattas genom några huvudteman. Det är framförallt dessa som tas vidare i det fortsatta arbetet, men även mer specifika tankar och idéer.

- Tillgängliggörande vilket gynnar en bred skara
- Utveckling av entréområden förstärker känslan av ankomst och skapar förutsättningar för den fortsatta naturvistelsen
- Ökad orienterbarhet med skyltar, leder och landmärken hjälper till att både hitta till och ta sig runt i ett område
- Faciliteter och olika typer av konstruktioner kan skapa både målpunkter och bekvämlighet för den ovana besökaren
- Ökade möjligheter till aktiviteter i landskapet, genom fysiska och/eller digitala tillägg men även genom anordnade evenemang.

Figur 5. Vid entrén till Tjäderstigen i Tyresta nationalpark finns en skylt med kortfattad information om slingan samt frågeformulär och pennor.

Referensprojekt

Det finns redan många befintliga exempel på metoder för att göra naturområden mer attraktiva, där många kan fungera som inspiration och förebild för det aktuella projektet. Det rör sig dels om övergripande koncept och idéer, dels om mer specifika lösningar och utformningar. Här beskrivs ett par exempel utifrån egna platsbesök och reflektioner. Platserna valdes av flera anledningar. Båda platserna har anpassats för att locka fler besökare och har båda kopplingar till sammanställningen i kunskapsbasen. Landskapstyperna för referensprojekten har även vissa likheter med det valda arbetsområdet. Valet av projekt styrdes också av möjligheten att besöka platserna med hänsyn till både tid och avstånd. Fler projekt hade varit givande för att gå ett bredare kunskapsunderlag.

Tyresta nationalpark och Tjäderstigen

Tyresta nationalpark är beläget i Haninge utanför Stockholm och utgörs bland annat av det största urskogsområdet söder om Dalälven (Sveriges nationalparker u.å.). Här finns gamla tallar, döda hålträd och en generell hög biologisk mångfald av arter såsom tjäder, ugglor, hackspettar och vildsvin men även lavar och sällsynta växter.

I nationalparker med deras särskilda status görs ofta extra ansträngningar när det gäller tillgänglighet och information. Tyresta är inte ett undantag. Naturrummet erbjuder en interaktiv utställning med koppling till området. Entréområdet har faciliteter såsom toalett, café, rastplatser och raststuga belägna i rödmålade stugor med en historisk koppling. Busstrafiken går hela vägen fram till entrén och det finns stora ytor för bilparkering. Entrén till området har utvecklats under senare år för att förbättra upplevelsen för besökaren. Det handlar till exempel om tillgänglighetsaspekter med nya markmaterial och brokonstruktioner i skogsmiljö, om nya planteringar och element som kopplar an till Tyrestas naturtyper samt en omgestaltning av busshållplatsen (se figur 6 bild 8).

Nationalparken har olika typer av leder och anordningar för att möjliggöra olika typer av aktiviteter. En mer lättframkomlig barnvagnsslinga är ett exempel, som inte bara fysiskt tillgängliggör naturen, utan också med sitt namn gör det tydligt att den är just tillgänglig för besökare med hjul. Längs med en slinga finns skyltar där besökaren uppmanas att "ringa naturen" för att få en ljudfil uppspelad med information om närområdet. Vindskydd och grillplatser återfinns också på flera platser och möjliggör platser för både kortare raster såväl som övernattningar.

Tjäderstigen är en barnslinga i skogsmiljö på 1,3 km som löper avsidet från andra leder och aktiviteter. Den börjar med en skylt som välkomnar besökaren och översiktligt berättar vad som kan förväntas av turen (figur 5). Däribland nämns en förväntad tidsåtgång på cirka en timme vilket kan underlätta för den ovana besökaren och för planeringen av sitt besök. Den är utformad med 11 stopp med olika interaktiva delar med kopplingar till det omkringliggande landskapet. Det kan handla om broar, klättranordningar, skulpturala objekt såsom fågelarter eller gamla jordbruksverktyg (se figur 6, sida 31 för några exempel). En vevlåda (en vevbar ljudanordning) låter även besökaren lyssna till olika djurläten. De olika objekten stimulerar olika sinnen och olika typer av aktiviteter. Stigen kompletteras av ett frågeformulär på papper med en fråga per stopp som besökaren kan ta i början av slingan tillsammans med en penna. De olika stoppen med tillhörande frågor har olika fokus med ämnen såsom geologi, kulturhistoria och naturvärden. Dessutom ska du under vägen hitta bokstäver till en hemlig kod som du kan lämna in för att få ett diplom. Stigen får ett pedagogiskt fokus, snarare än fokus på själva upplevelsen av landskapet.

Tjäderstigen kan bli ett sätt att hjälpa vuxna att göra naturen intressant för barn, såväl som att väcka intresse och ge nya erfarenheter och kunskaper även för de vuxna. Frågorna bidrar med ny information om landskapet och öppnar upp för nya funderingar och reflektioner. Utifrån den egna erfarenheten från platsbesöket kan de olika stoppen och installationerna bidra till en roligare upplevelse även för de lite äldre. Frågorna som är inriktade mot barn skulle eventuellt kunna utvecklas med alternativa frågor på en lite svårare nivå för att engagera även en äldre besökarskara ytterligare. Sannolikt kan vuxnas leklust dock också väckas genom barnens engagemang. Enligt olika sidor på nätet, såsom bloggforum, verkar stigen vara allmänt uppskattad bland både barn och vuxna. En anlagd upplevelsestig kan bli en tydlig målpunkt med en utflykt och ge människor en huvudsaklig anledning till att ta sig till platsen och ut i naturen. Stigen har en ambitiös utformning, något som kan kommenteras i förhållande till platsens storlek och stora besöksantal. På andra platser kan det vara svårare att hitta tillräckliga ekonomiska resurser och kunna ha den nivå av underhåll som Tjäderstigen kräver. En eventuell anläggning, och sedan utformning av en upplevelsestig, kan också handla om en fråga om landskapspreferenser, där vissa snarare kan föredra en mer orörd natur snarare än tillägg. Kanske kan vissa uppleva Tjäderstigen som ett opassande ingrepp i landskapet som snarare förstör upplevelsen av det än berikar, att det på ett sätt tar bort den känslomässiga upplevelsen av naturen. Att stigen ligger avskilt och att besökaren aktivt måste ta sig dit fungerar dock delvis som ett svar på detta då det slipper störa andra besökare.

Vad jag tar med mig

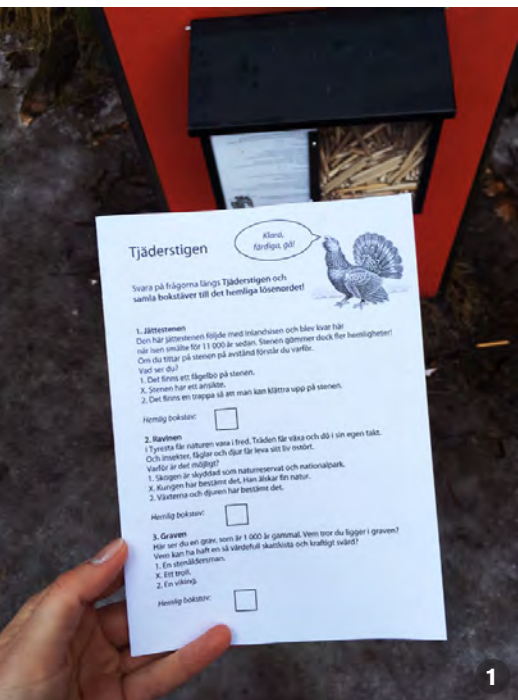
- Upplevelsestig med interaktiva element som väcker olika sinnen
- Bra med tidsangivelse för slingan
- Frågor kan öka kunskapen om, och väcka intresset för naturen
- Utvecklad busshållplats för att förbättra kollektiva transportsätt
- Entréutformning med platsanknytning – känsla av ankomst och nyfikenhet på resten av området

Figur 6. Bilderna 1-6: Olika delar av Tjäderstigen. Med olika stopp såsom en vevlåda, en klippa med ett rep som besökaren kan hala sig ner för, balansbrädor eller skulpturer av tjädrar stimuleras olika sinnen och olika typer av aktiviteter.

Bild 7. Den nya tillgänglighetsanpassade broliknande konstruktionen som också anpassats efter befintliga träd.

Bild 8: Den nya busskuren samspelar med gestaltningen av Tyrestas entré som i sin tur samspelar med det omgivande landskapet. Där finns också speciellt utformade papperskorgar som även möjliggör återvinning.

Bild 9: Längs med barnvagnsslingan finns flera skyltar där besökaren kan "ringa naturen" för att få ett röstmeddelande uppspelat med information om närmaturen.

Figur 7. En ramp leder fram till fågeltornet i Skutan och gör nedervåningen på tornet lättåtkomligt för den med nedsatt rörelseförmåga.

Fågeltorn Skutan, Haninge

Vid Skutan i Haninge finns ett mindre våtmarksområde med olika typer av friluftsanordningar. Platsen är öppen med ett fågeltorn i mitten av området som blir ett blickfång och ett utmärkande inslag i landskapet (figur 7 och 8). Tornet nås genom en grusad väg samt en lätt sluttande träbro och gör att tornets bottenvåning blir mer lättillgänglig. Tornets andra våning nås istället av en brantare stege. Öppenheten gör till skillnad från vissa andra fågeltorn att besökaren är synlig och inte undanskymd från omkringliggande fågelliv. Hur pass öppen omgivningen är kan dock bero på årstid och kan till exempel bero på hur mycket vass som kommer upp längre fram på säsongen. I nära anslutning till tornet finns även ett vindskydd med grillplats och bänkar. I skogsområdet bakom vindskyddet sitter flera fågelholkar som till synes verkar vara gjorda av barn, och ger platsen en känsla av delaktighet.

En annan notering var utformningen av platsens parkeringar. Tydliga anvisningar för parkeringsplatser med målade linjer på en träplanka gör att kapaciteten för parkeringen lättare kan maximeras utifrån platsens mått.

Vad jag tar med mig

- Utformning av tillgänglighetsanpassat fågeltorn
- Platsangivelser
- Närhet till grill och vindskydd för att kunna kombinera aktiviteter
- För- och nackdelar men placeringen av fågeltorn: mer öppen eller sluten miljö?

Figur 8. Bild 1. Våning två nås i fågeltornet med en brantare trappa. Bild 2. Den andra våningen på tornet skapar utblickar över det omgivande landskapet. Bild 3. Parkeringsplatsen instill stallet på Skutan har tydliga parkeringsanvisningar på parkeringsräckena.

Platsanalys

Det här avsnittet svarar framförallt på arbetets andra frågeställning: *Hur kan dessa [landskapstillägg] appliceras på området kring Balingsta gård i Huddinge kommun?* Avsnittet inleds med en beskrivning av platsen som baseras på litteratur om området samt en egen platsanalys utifrån observation på plats och studerandet av olika kartor. Det följs sedan av en presentation av ett förslag på en utvecklingsplan för området vilken består av ett övergripande koncept med fyra strategier vilka sedan följs av mer specifika förslag på landskapstillägg.

Platsbeskrivning

Balingsta är ett tätortsnära område i Ornlångens naturreservat i Huddinge utanför Stockholm (figur 9) dit det är möjligt att ta sig med både bil, buss, cykel och till fots. Området har ett stort utbud av upplevelser och kvaliteter, och

en variation i karaktärer med både ekologiska och kulturhistoriska värden. Idag nyttjas det för aktiviteter året runt med till exempel vandring, bad, skid- och skridskoåkning. Därmed finns en stor potential i att utveckla området för att på så sätt locka hit fler besökare, både lokalt och regionalt.

Ett tätortsnära naturområde med höga värden

Ornlångens naturreservat som Balingsta gård ligger i, inrättades 1998 och är 1643 hektar stort (Huddinge kommun 2021). Det rymmer en rad olika karaktärer med en blandning av olika biotoper och naturtyper. Området utgörs till stor del av ett kulturlandskap med en blandning av öppna åkrar och hagmarker, ädellövs- och barrskogar där sjön Ornlången också, enligt egen notering, har en stark inverkan på upplevelsen

Figur 9. Karta över Stockholm med arbetsområdet inramat med en svart ruta. Fastighetskarta © Lantmäteriet

0 0,5 10 km
Skala 1:250 000

Platsbeskrivning

- P** Parkeringsplats
- i** Informationstavla
- ⌘** Rastplats
- ⚓** Cykelväg
- 🚏** Busshållplats
- R** Fornlämning
- ✖** Bra observationsplats för fågelskådning
- Huddingeleder - kommunala leder
- ⋯** Äldre trädallé
- ✳** Utsiktsplats
- Arbetsområde

Figur 10. Översiktskarta över det valda utsnittet. Information baserad på Huddinge kommuns broschyr (2021) över området. Bearbetad med underlag från Bergodalkarta © Lantmäteriet

0 250 500 m
Skala 1:10 000 (A4)

av landskapet. Bebyggelsen inom naturreservatet består till största delen av olika gårdsmiljöer men angränsar till mer tätbebyggda områden med enfamiljshus vilket gör området relativt tätortsnära. Området kring Balingsta gård är representativt för resten av naturreservatet med en variation i miljöer och upplevelser bestående av en blandning av slätter, åker och betesmarker som varvas med olika skogsområden.

Det har höga värden i många avseenden. Det täcks av ett riksintresse för friluftsliv och nyttjas på flera sätt med aktiviteter såsom skidor, skridskor och promenader. Riksintresset innebär enligt Naturvårdsverkets (u.å.e) definition att området har en stor betydelse för människors utvistelse på grund av innehavandet av nationellt viktiga värden och kvaliteter och därmed ska beaktas särskilt i den fysiska planeringen. Olika typer av stigar och vägar möjliggör olika typer av rörelse. Huddingeleder erbjuder kortare rundslingsor i området med Bottnen runt 2 km, Kvarnen runt 2,4 km och Mörtsjöslingan 2,8 km, men möjliggör även för längre turer utanför det utvalda utsnittet (se figur 10). Förutom de generella och rekreationella möjligheterna området erbjuder så finns även särskilda målpunkter som kan locka besökare. Den historiska väderkvarnen, ridanläggningarna, tillgången på grillplatser eller Bottnen med sin fågelrikedom är några exempel.

Området täcks delvis av ett strandskydd, med hänsyn till både Ormlången, Mörtsjön och Mörtsjöbäcken (Huddinge kommun u.å.). Det är även klassat som ett område med ett mycket högt naturvärde (Huddinge kommun 2012). Flera delar klassas enligt kommunens webbaserade karta som nyckelbiotoper och/eller skyddsvärda trädmiljöer och är därmed av stor betydelse för biologisk mångfald, samtidigt som det också kan innebära möjligheter till mer unika upplevelser för besökaren.

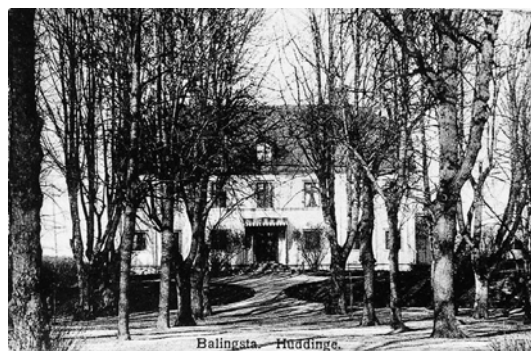
I och med naturreservatets storlek och läge med omkringliggande bostäder och vägar samt Ormlången som delar upp hela området så är entrépunkterna många utan en tydlig och huvudsaklig entré. För att komma till Balingsta gård tar sig besökaren via Balingsta allé som sedan erbjuder flera mindre parkeringar (se figur 10).

Parkeringen närmast gården kan ses som den huvudsakliga men utmärker sig inte särskilt från de andra. Flera av parkeringsplatserna har även informationsskyltar med delvis samma, delvis olika information. Dels finns information om naturreservatet i stort, dels om mindre områden såsom just Balingsta gård eller våtmarken Bottnen och de fåglar som kan dyka upp där.

Områdets historia

Balingsta har en historia som sträcker sig tillbaka åtminstone till vikingatiden. I text nämns området först år 1436 och bestod på 1500-talet av tre skattehemman. På 1600-talet utvecklades området istället till ett säteri och kom att innefatta hela området kring sjön Ormlången. Säteribildningen innebar inte bara en för adeln skattebefriad egendom, utan också särskilda krav på utförande, underhåll och hävd (Nordisk familjebok 1876-1899:1219). Det innebar dessutom att brukarfamiljerna inom området tvingades flytta från marken (Cserhalmi 1999). Dessa faktorer skulle kunna vara bidragande orsaker till att natur- och kulturlandskapet idag är så pass stort och sammanhängande och inte har bebyggts. Det skulle även kunna förklara områdets goda bevarande och ombildning till naturreservat.

Den nuvarande gårdsbyggnaden (figur 11) färdigställdes under 1700-talet och togs i början av 1800-talet över av Landshövding Johan af Zellén och hans fru Anna Charlotta. Anna blev änka 1824 och var så fäst vid platsen att hon kom att begravas på området, det som idag kallas Grevinnans grav. Hon ska dock själv ha pekat ut en annan plats

Figur 11. Foto på Balingsta gård från 1930-talet.
Foto: okänd.

¹Mikael Essmyren, kommunekolog, Huddinge kommun, samtal på plats 2022-02-16

vilket är anledningen till att hon sägs spöka på området nattetid (Huddinge Hembygdsförening 1999).

Senare under 1800-talet såldes gården vidare till konsul Zacharias Michael Franzén som 1864 lät plantera den ännu kvarvarande poppelallén som leder fram till gården. Allén planeras dock att kompletteras med nya arter¹ då en del av träden har behövt tagits bort och vissa är i dåligt skick. I slutet på 1800-talet tillbringar Prins Eugen en del tid på gården och målar då bland annat tavlan "Vären" som är en vy över Mörtsjön innehållande björkar och vitsippor. Gården har haft olika ägare sedan dess. Till exempel tillhörde den under första halvan av 1900-talet frälsningsarmén som bedrev utbildning av frälsningsofficierare och manbyggnaden användes som upptagningshem för flyktingbarn under andra världskriget. I slutet på 1900-talet togs Balingsta över av Huddinge kommun, bortsett från huvudbyggnaden som än idag är privatägd och som också rustats upp av ägarna. (Huddinge Hembygdsförening 1999)

Kvarnen (figur 12) som ligger på berget vid Orlången är en så kallad holländare, som tidigare låg vid den gamla skolan, närmare Balingsta gård. Den flyttades 1877 då man trodde att den skulle fungera bättre uppe på berget. Det blev dock tvärtom på grund av kastvindarna där (Huddinge Hembygdsförening 1999). Kvarnen togs ur bruk 1895 men fungerar idag som landmärke och besökspunkt. Vingarna är dock i dåligt skick och besökaren avråds från att gå alltför nära.

Figur 12. Balingsta kvarn uppe på berget från 1905. Foto: okänd.

Redan uttryckta förbättringsmöjligheter

Kommunen har framförallt uttryckt ett önskemål kring ett förbättrat entréområde med mer optimerade parkeringsplatser och med en utformning anpassad efter områdets befintliga värden för att på så sätt att öka områdets attraktivitet. Området har dock potential i att utvecklas ytterligare och utifrån flera aspekter för att locka fler besökare och öka möjligheterna till naturvägledning.

Parkeringsförutsättningarna är framförallt ett problem vintertid under goda skidförhållanden då området spåras och besöksstrycket kan bli så pass stort att parkeringsplatserna inte bara är fulla utan att det även står bilar parkerade längs med kanterna på Balingsta allé¹. Ett sätt som Mikael Essmyren, ekolog på Huddinge kommun, föreslår är till exempel tydliga anvisningar på parkeringsplatserna för att maximera antalet bilar där och på så sätt minska problemet. Ett annat är att lägga om infarterna för arbetsfordon till åkrarna för att minska konkurrensen mellan dem och privata bilar. Han uttrycker även förslag till framhävande av den stenlagda vägbanken som leder fram till gården som idag täcks av framförallt slånbuskage samt möjligheter att anlägga en ridväg längs med denna. Då arrendet för markerna tar slut inom ett par år ökar även möjligheterna för större och mer kreativa åtgärder på slättermarkerna. Ytterligare förbättringsåtgärder som också planeras att genomföras av kommunen är nyplantering av den gamla befintliga trädallén som leder fram till Balingsta gård, samt att göra Mörtsjöbäcken som går mellan Mörtsjön och Orlången mer meandrande för att på så sätt höja åns ekologiska värden.

Landskapskaraktärsanalys

För att ge en tydlig bild av platsen presenteras här området utifrån en uppdelning av olika karaktärsområden för att på så sätt beskriva respektive dels karaktär och funktion. I figur 13 visas karaktärsområdenas utbredning inom arbetsområdet.

¹Mikael Essmyren, kommunekolog, Huddinge kommun, samtal på plats 2022-02-16

Landskapskaraktärsanalys

För att ge en tydlig bild av platsen presenteras här området utifrån en uppdelning av olika karaktärsområden för att på så sätt beskriva respektive dels karaktär och funktion. I figur 13 visas karaktärsområdenas utbredning inom arbetsområdet.

De olika karaktärsområdena utgår från ILKAns tre övergripande huvudteman karaktär, funktion och relation vilka alla påverkar förutsättningarna för en eventuell utveckling av området. En karaktärsbeskrivning är viktig för att få förståelse för hur landskapet fungerar och hur platsen upplevs. Det innefattar aspekter såsom nyckelkaraktärer, vegetation och särskilda byggstenar. Förhållandet mellan de olika karaktärerna har också en betydelse för en ökad förståelse för kopplingen mellan de olika karaktärsområdena och landskapet som en helhet.

Funktionen utgörs av aspekter såsom rörelsemönster, kulturhistoriska element i landskapet, ekologiska samband och landmärken. Relationen innefattar bland annat kulturella ekosystemtjänster, bruk av landskapet och betydelsefulla platser. För att koppla till arbetets kunskapsbas sammanfattas dessa punkter framförallt genom kunskapsbasens sammanfattande punkter: tillgänglighet, entrékänsla, orienterbarhet & skyltar, faciliteter & bekvämlighet, samt möjligheter till lek och aktivitet.

Karaktärsområden

- Det vidsträckt
blandskogsområdet
- Den öppna slätter- och
betesmarken
- Balingsta
gårdsområde
- Bottens
våtmarksområde
- Balingsta kvarnskog
- Det be vuxna
strandområdet

Figur 13. Området indelat utefter de olika karaktärsområdena. Berättad Bergodalkarta © Lantmäteriet

0 0,5 1 km
Skala 1:20 000 (A4)

Figur 14. Olika delar av skogsområdet som växlar mellan en dominans av löv och barr. Stigarna är av olika karaktär och precis som topografin. Det påverkar både upplevelsen av, och tillgängligheten i området.

Det vidsträckta blandskogsområdet

Karaktär

Skogslanskapet har till största delen en sluten karaktär med varierande vegetation. Vegetationen skulle kunna klassas som blandskog men domineras ändå omväxlande av barr- respektive lövvegetation. Lövområdena består av arter såsom hassel, ek, asp och al, medan barrvegetationen främst utgörs av tidigare planterad gran eller tall. Mörtsjön har en stark inverkan på karaktärsområdet med sin öppenhet och skapar tillsammans med en delvis kuperad terräng och berg i dagen utblickar på flera håll runt längs med sjön. Sjön blir ett typ av landmärke i landskapet som underlättar orienterbarheten i området. Nordöst om sjön ligger Charlottendal, ett äldre torp som tidigare verkat som tvätteri för Stockholms invånare. Idag omges torpet av öppna artrika hagmarker och arrenderas av orienteringsklubben Snättringe SK. Karaktärsområdet avgränsas till största del av ett öppet jordbrukslandskap men även bostadsområden.

Funktion och relation

Som studieområdets mest tätortsnära del fyller området en viktig rekreativ funktion med möjligheter till aktiviteter såsom promenad, bad, orientering, svampplockning och skridskoåkning. I nära anslutning till skogsområdet finns flera entréer och parkeringsplatser mellan vilka olika stigar och leder löper. Parkeringsplatserna blir entrépunkter som därmed påverkar besökarens första intryck. Högar med grusansamlingar och små parkeringsplatser som lätt fylls upp talar om potential för utveckling. Stigarna är av olika typ med olika tillgänglighetsgrad, vissa grusade med en mer jämn topografi medan andra är smalare och mindre framkomliga. Flera är utmarkerade med någon typ av färgmarkering. Mörtsjön runt är en slinga som används för promenader.

Sett till Charlottendals nära anslutning till vattnet, sin rika ängsflora, tillgången på grillplats och att den tillhör en lokal orienteringsklubb, gör platsen till en målpunkt. Sträckan mellan Charlottendal och Balingsnäs är till stor del grusad men skulle kunna förbättras i sin sista del för att göra vägen fram till Charlottendal mer framkomlig. I dagens kartmaterial framgår inte heller hierarkin och tillgänglighetsgraden för olika stigar. Charlottendals utmärkande historia är idag otydlig för den som besöker platsen.

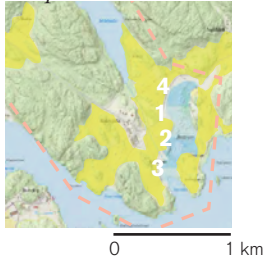
Området har också en särskild konsthistorisk koppling med platsen där Prins Eugen målade sin tavla "Vären". Den är utmarkerad i besöksbroschyren, men inte på plats och är därmed svår att hitta. Det finns få officiella rastplatser med ordnade bänkar längs med sjön, men flera platser som tyder på frekvent användning av besökare. Det gäller till exempel vissa klipphällar intill sjön (figur 14 bild 4).

Karaktärsområdet klassas delvis som ett objekt med naturvärde på grund av sina nyckelbiotoper såsom lövskogslundar och hållmarksskog, men har även ett ekologiskt värde utifrån sin stora utbredning (Naturvårdsverket u.å. d). Flera rödlistade arter är inrapporterade på området. Det gäller framförallt olika lavar och svampar såsom tallticka och vintertagging men även andra arter såsom spillkråka och talltita (Artportalen 2022).

Utvecklingsmöjligheter

- Ökad tillgänglighet längs med den grusade vägen för att göra vägen mer lättframkomlig hela vägen fram till Charlottendal
- Tydligare markering i kartan för de olika slingornas framkomlighet
- Berättelse om Charlottendals historia på plats
- Markering på platsen för prins Eugens målning
- Fler sittplatser

Bildpunkter

Figur 15. I kanterna på åkermarken går både stigar och skidspår. En parkering med informationstavla, vägpilar och cykelställ finns också. Diket som går från Mörtsjön vidare ut i Ormlängen planeras restaureras och göras mer meandrande.

Den öppna slätter- och betesmarken

Karaktär

Slätter- och betesmarken utgörs av ett småbrutet jordbrukslandskap med en öppen och delvis böljande karaktär (figur 15 bild 2). Öppenheten bryts av åkerholmar med berg i dagen och en relativt luftig vegetation bestående av äldre träd såsom ek och hassel vilka också fyller en viktig funktion som hem för en rad arter såsom fladdermöss. Marken har en lång hävd av agrart nyttjande och därmed en kulturhistorisk betydelse också med hänsyn till relationen till Balingsta gård.

Funktion och relation

Det öppna landskapet gör det enkelt att få en överblick över området och att orientera sig i det. Idag arrenderas markerna främst för vallproduktion. Arrendet tar dock slut om ett par år¹. Med tanke på markens användning är området generellt inte gjort för allmänt nyttjande, och därmed finns få sådana attribut. Öppenheten tillgängliggör på sätt och vis landskapet men blir också ett hinder. Stängslade områden kan inte beträdas hur som helst och särskilda regler finns kring att beträda slättermark under växtsäsong. Den flacka topografin och arrendet som snart tar slut skapar dock också möjligheter för utveckling av mer tillgängliga slingor. I övergången mellan slättermarken och de intilliggande karaktärsområdena finns på vissa håll Huddingeleder och stigar med tillhörande markeringar och skyltar. Med sin gamla karaktär samspelar skyltarna med landskapet, men skulle även kunna utvecklas för att ge en bättre bild av platsen, till exempel med avståndsangivelser. Balingsta har blivit ett populärt skidområde då åkrarna spåras vintertid (skidspar.se u.å.).

En parkeringsplats finns i området och skulle även den kunna förbättras med tydligare anvisningar. Parkeringens placering skapar även till viss del en konflikt mellan fordon tillhörande besökare och arbetsfordon som ska bruka slättermarken då infarten till åkern sker via parkeringen.

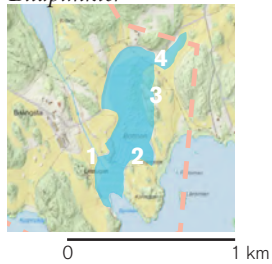
Balingsta gamla skola återfinns också i området. Platsen markeras både i karta och på plats med en skylt med en bild och informerande text. Platsen har dock till viss del ett ovårdat utseende med en svårframkomlig stig och kvarlämnat skräp.

Utvecklingsmöjligheter

- Utveckling av väganvisningar
- Optimering av parkeringsplats
- Nya infarter till åkrar för arbetsfordon för att undvika konkurrens med parkeringsyta
- Skötselinsatser kring Balingsta gamla skola

¹Mikael Essmyren, kommunekolog, Huddinge kommun, samtal på plats 2022-02-16

Bildpunkter

Figur 16. Bottnen har generellt en öppen karaktär men med ett mer slutet område bestående av videvegetation. Bild 1 och 2 visar på rastplatser intill våtmarken lämpliga för skådning.

Bottnens våtmarksområde

Karaktär

Bottnen är ett våtmarksområde, också med öppen karaktär, som delvis bryts av av stora mängder videbuskage vilka skapar mer täta vegetationsområden (figur 16 bild 1 och 3). Mycket av området ligger under vatten men regleras genom ett utlopp vilket skapar olika vattenstånd under olika tider på året. Våtmarken nyttjas av många sjöfåglar under vårperioden och under sommaren släpps kor ut på markerna för att beta. Både fåglarna och betet har en påverkan på upplevelsen av landskapet i och med olika typer av djurliv. Karaktärsområdet är till mestadels flackt men har brantare partier med klippor längs med sin östra kant vilket ger platser för utblickar (bild 3) men också gör terrängen och den befintliga stigen mindre framkomlig.

Funktion och relation

Bottnens karaktärsområde är det område som genomgått den största förändringen på senaste tiden då marken tidigare varit utdikad och används som åkermark. Landskapets förändring kan vara svår för besökaren att veta om utan studerandet av historiska kartor, även om många skulle kunna vara intresserade av att ta del av den informationen. De förhållanden som råder i våtmarken som den tidigare åkermarken nu övergått till är ekologiskt värdefulla då översvämningmarker blir allt ovanligare och arter som är beroende av dem minskar (Huddinge kommun 2011). Översvämningen ger fåglarna platser för rast och födosök på vår och höst och motverkar tillsammans med betandet av kor att marken växer igen. Området är enligt kommunens skylt på platsen även värdefullt för insekter och groddjur, vilket bidrar till att våtmarken även har en funktion som födosöksplats för områdets fladdermöss.

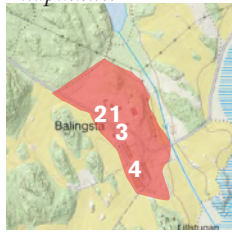
En slinga på två kilometer, Bottnen runt, går med utgångspunkt från en egen parkering runt våtmarksområdet med ett par mindre rastplatser längs med vägen vilket blir passande platser för fågelskådning. Här finns olika typer av bänkar på olika platser. Stigmarkeringarna har på vissa ställen ramlat ner vilket försvårar orienteringen.

Parkeringen är den största inom arbetsområdet och består av en öppen stensjösyta med en intilliggande bänk och skylt. Skylten ger både information om områdets geografi och möjliga fågelarter, samt lämpliga observationsplatser. Skylten kan anses en aning texttung och informationen på den svår att ta del av när den inte befinner sig närmre det rikaste fågelområdet. Bortsett från skylten vid parkeringen kan det vara svårt för besökaren att uppfatta platsen som en rik fågellokal. Med lera och torvmark som huvudsakliga jordarter och med dess låga läge i terrängen kan de utmarkerade stigarna periodvis vara översvammade, leriga och svårframkomliga vilket minskar tillgängligheten. Vid högt vattenstånd vintertid används isen ibland även för skridskoåkning.

Utvecklingsmöjligheter

- Mer tillgänglig fågelskådning och nyttjande av platsen
- Mer lättläsliga, interaktiva, pedagogiska element för att belysa platsen som fågellokal
- Optimering av entré/parkeringsplats
- Berätta om skiftet i områdets funktion och karaktär

Bildpunkter

0 1 km

Figur 17. Området består av en bladning av byggnader. Många är röda stallbyggnader men Balingsta gård (bild 1) är särskilt utmärkande för området. Entréområdet har idag brister när det gäller tillgänglighet och välkommandet till platsen (bild 2).

Balingsta gård och stallområde

Karaktär

I det närmaste området kring Balingsta gård finns en samling byggnader av olika karaktär. Balingsta gård med sin långa historia (se ovan) sätter en kulturhistorisk prägel på platsen samtidigt som den med sitt höga läge verkar som landmärke för mycket av den omkringliggande marken. Äldre växtmaterial med en gammal poppelallé som leder fram till gården eller äldre bestånd av andra kulturväxter såsom äpple och syrén är andra element som också för tankarna till platsens historiska anknytning. Allén förstärker dessutom känslan av ankomst och leder besökaren fram till områdets huvudsakliga entré. Den planeras dock att uppdateras med nya träd där det saknas eller trädindivider har dött.

Funktion och relation

Parkeringen intill Balingsta gård med tillhörande skylt och allén som leder fram till den, skulle kunna klassas som arbetsområdets huvudentré. Skyltområdet ligger intill vägen och utgörs av en mindre upphöjd yta med en informationstavla och ett par bänkar (figur 17 bild 2). Ytan avgränsas mot vägen med ett par räcken. Platsen blir svårtillgänglig för den med funktionsnedsättning och ligger dåligt placerad för att kunna få en utblick över landskapet med täta omgivande buskar. Generellt saknas information om hur besökaren ska orientera sig vidare ut i naturen.

Parkeringen ligger efter skylten och rymmer drygt tio bilar. Parkeringsituationen kan särskilt under vissa dagar under vintersäsongen blir problematisk då åkrarna är ett populärt utflyktsmål för skidåkning¹. Grusansamlingar och parkeringsräcken som fallit sönder ger minskar känslan av välkomnande och omvårdnad.

I området finns många stallbyggnader som framförallt används för ridverksamhet (bild 4). Även paddock och hagar tar upp en del av ytan. De grusade vägarna som går genom området trafikeras med bilister både från områdets bosatta, människor tillhörande stallverksamheterna samt besökare till naturreservatet, och är därmed relativt trafikerade. Med tanke på dess markmaterial är vägen mer framkomlig än de andra lederna i det övergripande området och är därmed lättare att nyttja för cykel eller vid funktionsnedsättning. Norr om gården, finns också en bokdunge som bidrar med en för området annorlunda karaktär och en historisk koppling.

Balingsta gård (bild 1) har som tidigare nämnt haft ett skiftande historia med olika typer av nyttjande. Driften av gården och de tillhörande markerna har också haft en stor betydelse för arbetsområdets utseende och utveckling över tid och byggnaden i sin historia, sin högt belägna placering och sig med sina tillhörande element, såsom allén, drar lätt till sig uppmärksamhet. Idag finns dock gårdens historia endast att läsa i de små broschyrer som hembygdsföreningen placerar ut vid entréskylten.

Utvecklingsmöjligheter

- Tydligare och mer inbjudande entré med hänsyn till platsen
- Optimering av parkeringsplats
- En tydligare och mer lättillgänglig berättelse om gårdens historia

¹Mikael Essmyren, kommunekolog Huddinge, samtal 2022-02-16

Bildpunkter

0 1 km

Figur 18. Bild 1. Halvön ligger nära vattnet som bland annat används för skridskoåkning vintertid. Bild 2 & 3. Halvön bjuder på en blandning av löv- och barrvegetation och har flera stigar och målpunkter. Bild 4. Kvarnen står högt placerat på ett berg vilket blir både ett landmärke och en målpunkt att ta sig till.

Balingsta kvarnskog

Karaktär

Balingsta kvarnskog ligger på arbetsområdets västra halvö och är starkt kuperad med mycket berg i dagen med både klippor intill vattnet och branta bergväggar. Vattnet är närvarande men på många ställen utmanande att nå på grund av topografin. Karaktären består till mesta del av en relativt sluten hagmarksskog men varierar i rumslighet med en blandning av trädarter såsom tall, hassel, asp och ek, flera arter med en koppling till en tidigare hävd som betesmark.

Funktion och relation

Kvarnen (figur 18 bild 4) är placerad högst upp på toppen av klippan och blir från långt håll ett tydligt landmärke och identitetsskapande element. Den blir också tillsammans med ett par vid vattnet belägna grillplatser en tydlig målpunkt längs med 2,4-kilometerslingan Kvarnen runt. Tillhörande kvarnen finns ett par skyltar i form av laminerade papper som kort berättar om kvarnens historia, men som också är svåra att lägga märke till med sitt inofficiella utseende. Klippan kvarnen är placerad på bjuder också på utblickar över sjön Ormlången och skapar en koppling till det omgivande landskapet. I närheten finns också

en gammal husgrund. Längs med stigen upp mot kvarnen växer under sommaren orkidén nattviol som ibland berikar platsen med sin doft (Huddinge kommun 2021). En av grillplatserna erbjuder en stabil grillanordning, bänkar, ett vindsydd och ved. Dit leder också en väg av hög tillgänglighetsgrad som går runt berget. Där ryms till exempel en bil. Den andra grillplatsen är mer informell med slitna stockar som bänkar och en mindre grillkonstruktion (figur 18 bild 3). Ormlången används för skridskoåkning vintertid, och rastplatserna, framförallt den med vindsydd som ligger närmare vattnet, kan tänkas användas av skridskoåkarna. Klipporna kan även tänkas användas för bad sommartid, om än med viss svårighet på grund av klippornas branter och eventuellt hala underlag. Vid platsbesöken fanns rester från en konstutställning "Walk in art with nature" (Explorations of now u.å.) med mindre konstininstallationer och skyltar. Till exempel en träbit med texten "Det levande döda trädet" intill en delvis förmultnad låga (figur 19).

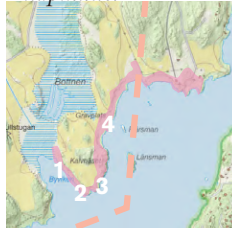
Utvecklingsmöjligheter

- Bättre skyltning om kvarnen
- Förbättrade mötseplatser med bättre bänkar och grillplats
- Underlätta för skridskoåkare och badare att komma på/av isen eller i och ur vattnet

Figur 19. En av resterna från konstutställningen "Walk in Art with Nature från 2021.

Bildpunkter

0 1 km

Figur 20. Det finns spår av både människor och bävrar (bild 1) i karaktärsområdet. Klipporna skapar platser som möjliggör både bad och utsikt. Grevinnans grav sticker ut från det omgivande landskapet med sina grindar sitt kors och sin skylt (bild4).

Det bevuxna strandområdet

Karaktär

Karaktärsområdet ligger på arbetsområdets östra halvö och utgörs av ett mindre område då det avgränsas av den intilliggande slättermarken. Området täcks av en blandad skog med både barr och olika typer av lövträd. Vissa delar består framförallt av löv och liknar en tidigare betad mark. Terrängen är smått kuperad med öppna klippor ner mot vattnet. På vissa håll gör klipporna det enkelt att ta sig ner till vattnet, på andra sidan skapar de branta klippor som istället bjuder på utblickar (figur 20 bild 3). I Byviken finns en bäverhydda vilket även syns på vissa av bävar fällda träd (bild 1).

Funktion och relation

Det finns tydliga spår på användning i form av olika typer av stigar och slitage. Stigarna är inte utmarkerade men människor har dels gått i

kanterna på slättermarken, dels närmare vattnet i den mer skogliga karaktären. Området kan tänkas fungera som en mer avskild plats som färre människor besöker och som används för både mindre umgängen och avkoppling. Sannolikt nyttjas klipporna för bad under årets varmare månader. Spetsen på udden ger en utblick över sjön och det som finns på andra sidan. Med möjlighet att titta på bäverhyddan, att bada, klättra i passande träd, hitta fina utblickar och vistas i området mer avskilt så bjuder karaktärsområdet på många alternativ. I karaktärsområdet finns också den tidigare nämnda Grevinnans grav (bild 4) som tydligt utmärker sig i landskapet med både grindar och ett stort kors. Utan markeringar kan det vara svårt för besökaren att veta om att stigen finns, att det är okej att gå där och att hitta runt den.

Utvecklingsmöjligheter

- Nya stigmarkeringar
- Bättre sittmöjligheter

Sammanfattning platsanalys

Med utgångspunkt ur materialet från kunskapsbasen så sammanfattas här de olika möjligheter och behov som framkom under platsanalysen. Med tanke på att karaktärsområdena varierar i storlek och vissa är förhållandevis små och därmed fungerar som en helhet snarare än enskilda delar, blir respektive kategori tydligare i en sammanfattning än för varje enskild del.

Entré

Som området ser ut idag så saknar det en tydlig entré eller ankomstpunkt. De olika parkeringsplatserna ger besökaren möjlighet att välja startpunkt utifrån syftet med sitt besök, men det gör det också svårare att anlägga en tydlig entré. Svårigheterna med att anlägga en entré blir dessutom en konsekvens av att naturreservatet är så pass stort och kan nås från så många olika håll. De olika parkeringsplatserna har informationsskyltar men ger förutom detta inte ett särskilt stort inbjudande intryck. Den plats som ändå kan anses som områdets huvudentré ligger precis intill Balingsta gård och har därmed både potential och ett behov av en mer genomarbetad utformning. Platsen kan också utvecklas för att stärka entrékänslan. En del av detta kan vara att se över placeringen av den tillhörande informationsskylten, som idag ligger innan parkeringen. Det är dock också en utmaning då de olika byggnaderna utgör ett visuellt hinder och gör det svårt för besökaren att få goda utblickar över landskapet oavsett placering.

Figur 21. Grindar gör området mer lättillgängligt än de tidigare stättorna där besökaren tvingas gå över stängslet.

Tillgänglighet

Framkomligheten i området är begränsad. Som rörelsehindrad kan det vara svårt att ta sig närmare ut i naturen med tanke på områdets starka topografi och brist på tillgängliggjorda stigar. Däremot ligger bilvägen relativt nära naturen vilket tillsammans med tillgången på olika parkeringsplatser ger möjlighet att i alla fall att ta sig en bit och ger platsen förutsättningar att funktionsanpassas på något vis utan alltför stora ingrepp. Vägarna gör att besökaren kan komma nära med bil, men gör det även lättare att ta sig fram med barnvagn, rullstol eller liknande just längs med dessa vägar. Den västra vägen på den västra halvön, intill karaktärsområdet Balingsta kvarnskog, gör det också lättare att ta sig fram till vattnet just där med till exempel cykel eller vagn, även om den allra sista biten ner till vattnet är brantare. Tillgängligheten från Balingsnäs ner till Charlottendal skulle även kunna förbättras. Att det är just grindar som gör att besökaren kan ta sig in och ut är också fördelaktigt ur flera aspekter,

Figur 22. Ett exempel på behovet av bättre skyltning för slingan Bottnen runt.

exempelvis för den som cyklar eller går med hund, till skillnad från stegar vilka besökaren måste klättra över (figur 21).

Orienterbarhet och skyltar

Huddinge kommun har generellt ett ambitiöst program när det gäller leder och ledmarkeringar. I arbetsområdet finns olika typer av stigar som markeras ut på olika sätt i kartan. På vissa ställen kan dock skyltningen utvecklas. Vissa vägvisare har ramlat ner (se figur 22) och vissa skulle kunna kompletteras med avståndsangivelser. Skyltningen från parkeringen intill Balingsta gård vidare till olika stigar är bristfällig och skulle behöva bli bättre för att lättare hitta till exempel slingan Kvarnen runt. Området skulle även kunna få ett tillskott med bättre informationsskyltar om särskilt betydelsefulla platser eller objekt. Det gäller till exempel Balingsta kvarn vars skylt idag är svåräst och svår att lägga märke till (figur 23).

Faciliteter och bekvämligheter

Det finns flera rastplatser i området. Vissa består av en bänk eller ett bänkbord och andra har även grillkonstruktioner. Vid vattnet på den västra udden finns även ett vindskydd försedd med ved. Den andra grillplatsen verkar användas och kan därmed behöva förbättras.

Lek och aktivitet

Det finns inga permanenta konstruktioner eller anordningar som uppmanar till lek eller aktivitet bortsett från grillplatserna. De rester som finns från konstutställningen Walk with nature skulle kunna bidra till ökad nyfikenhet och aktivitet på platsen, men skapar också vissa frågetecken då objekten på sina håll är slitna och det inte framgår på plats vad det är för något. Med platsens många olika karaktärer och kvaliteter finns dock stora möjligheter till att hitta på olika typer av aktiviteter i området. Det gäller privata aktiviteter, men även möjlighet till mer anordnade event.

Figur 23. Kvarnen är en av de platser som skulle kunna utvecklas med bättre skyltning då den nuvarande informationen på plats är svår att läsa och upptäcka.

Förslag

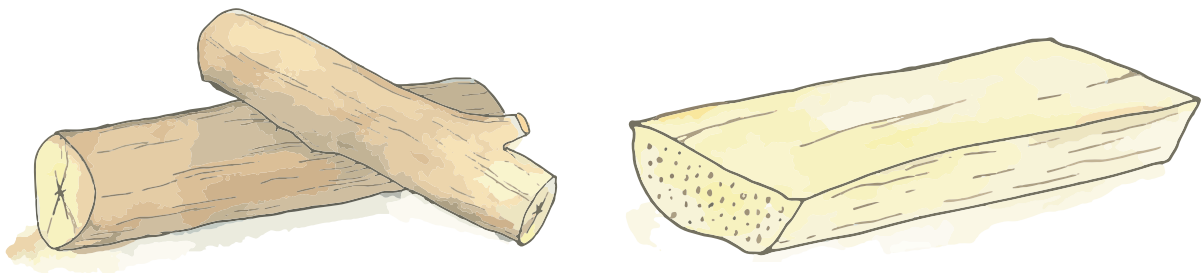
Figur 24. Konceptet med fokus på olika typer av upplevelser, aktiviteter och känslor.

Förslaget baseras på kunskapsbasen och är strukturerat i tre nivåer. Konceptidén redogör för en övergripande tanke och målsättning med förslaget och innefattar även förslag på material och formspråk för att få landskapstilläggen att passa in i landskapet och göra dem enhetliga. Därefter följer fyra strategier med överordnade arbetsmetoder som med avstamp i kunskapsbasen svarar mot konceptet och arbetes syfte. Det i sin tur följs av mer konkreta förslag på landskapstillägg. Utöver de förslag som arbetet behandlar så finns även övriga metoder som är viktiga för att öka förslagets potential.

Kom närmre!

Precis som namnet säger så syftar det övergripande konceptet till att få besökaren att komma närmre, i det här fallet naturen. Närheten till naturen ökar både fysiskt, mentalt, känslö- och kunskapsmässigt.

Först och främst ska besökaren välkomnas in till naturområdet med en välfungerande entré som samspelar med landskapet, väcker nyfikenhet och ger besökaren den information hon vill ha. Besökaren ska oavsett fysiska förutsättningar ha möjlighet att ta sig nära naturen, att kunna se och uppleva den på nära håll, tillsammans med sitt eventuella sällskap. Den mentala närheten till naturen ökar också genom landskapstillägg i olika skala som gör besökaren mer uppmärksam på sin omgivning med dess funktioner och kvaliteter. Landskapet möjliggör en stor variation av känslor, aktiviteter och upplevelser, illustrerat i figur 24. Det stimulerar, och gör besökaren mer medveten om sina olika sinnen, samt väcker frågor som besökaren bär med sig hem. I sin tur väcker det ett fortsatt intresse och upptäckarlust för naturvistelse.

Figur 25. Materialvalet för förslaget bygger på naturmaterial med anknytning till platsen.

Material och utformning

Landskapstilläggen har ett sammanhängande formspråk som samspelar med, och stärker kopplingen till landskapet. Hållbarhet och funktion kombineras med estetiska värden för att skapa en harmoni med omgivningen, något som enligt Naturvårdsverket (2013:54) annars ofta bortprioriteras. Harmonin uppstår genom en genomgående användning av slitstarka naturmaterial som precis som landskapet förändras över tid och därmed blir en naturlig del av platsen. Dött växtmaterial behålls i så stor utsträckning som möjligt på platsen och nyttjas för skapandet av nya anordningar. Det innefattar såväl nya

möbler, som lämnandet av vanliga trädstammar som därmed kan inspirera till lek. På så sätt kan arter beroende av död ved, och i vissa fall specifika äldre växtarter, stanna kvar på platsen. Nya växter som planteras i området har en kulturhistorisk koppling och speglar främst de växter som förknippas med skiftet mellan 1700/1800-talet då den byggda miljön i området i huvudsak har den karaktären (Stockholms läns museum u.å.). Det innebär även arter som är ekologiskt betydelsefulla då det skapar en kontinuitet och succession som är viktig för de arter som idag är knutna till de äldre växtexemplaren.

Övergripande åtgärder

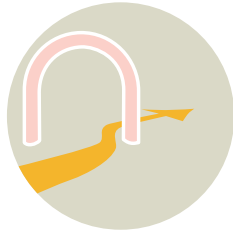
- Område för nya däckspångar och fågeltorn
- Förbättrade parkerings- och entréplatser
- Utvecklat entréområde
- Ny busskur
- Utvecklad målpunkt
- Förbättrade framkomlighet och information
- Upplevelsestig
- Ny markering av stig
- Huddingeleder, befintliga

Figur 26. Sammanfattning av platsspecifika åtgärder på en övergripande nivå. Respektive förslag presenteras längre ner. Se där även symboler i hörnen på respektive illustration. Bearbetad Bergodalkarta © Lantmäteriet

0 250 500 m
Skala 1:10 000 (A4)

1. Tydligare, mer funktionella och inbjudande entréområden

2. Ökad orienterbarhet och platskännetid genom information och kommunikation

3. Väcka nyfikenhet och ökad naturkontakt

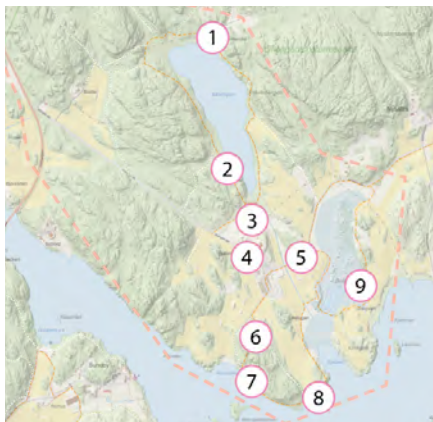
4. Mer rörelsemässigt tillgängliga naturupplevelser

Program med övergripande strategier

Konceptet utvecklas vidare genom fyra olika strategier som tillsammans ska locka fler besökare samt främja en ökad naturkontakt. De tar avstamp i de möjligheter och begränsningar som presenteras under platsanalysen men kan även användas övergripande för hur ett naturområde kan utvecklas rent generellt. Med utgångspunkt ur de fyra strategierna ges nedan mer konkretiserade och specifika förslag för respektive kategori, som dels kan verka som generella metoder att applicera på liknande platser, men som här också delvis presenteras med platsspecifika förslag

utifrån arbetsområdets förutsättningar. De olika strategierna är dock nära sammanlänkade och överlappar ibland varandra. Förslaget öppnar upp för en rad potentiella åtgärder där alla inte nödvändigtvis behöver genomföras för att förbättra området som målpunkt. Utifrån de huvudteman som sammanställdes i kunskapsbasen presenteras de mer konkreta förslagen med tillhörande platser övergripande i figur 26. Nedan följer en mer utförlig beskrivning av respektive förslag.

Utvecklade målpunkter

- 1 Charlottendal: skylt om platsen
- 2 Prins Eugens vy "Vären": utmärkning på plats
- 3 bokskogen: skylt om platsen
- 4 Balingsta gård: skylt om platsen
- 5 Balingsta gamla skola: stärkt skötsel
- 6 Balingsta kvarn: bättre skyltning
- 7 rastplats: brygga
- 8 rastplats: bättre bänkar och eldstad
- 9 Bottnen: nytt fågeltorn

Figur 27. Specifierade utvecklingsförslag av målpunkterna i figur 26. Platserna fungerar som målpunkter redan idag och är alla redan utmarkerade på olika sätt i kommunens lokala karta. De kan dock utvecklas på olika sätt för att öka deras attraktivitet. Förslagen presenteras mer utförligt under de olika strategierna. Bearbetad Bergodalkarta © Lantmäteriet

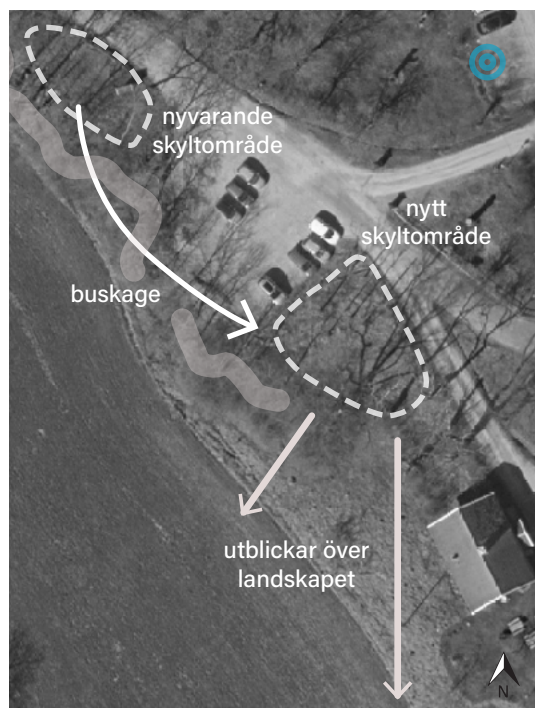

1. Tydligare, mer funktionella och inbjudande entréområden

Entrén, i detta fall mest sannolikt även en parkeringsplats, är det första som besökaren möter när de kommer till platsen. Det påverkar därmed besökarens första uppfattning av området såväl som förmågan att orientera sig på/till och ta sig vidare ut i naturområdet. För att förbättra det första intrycket av platsen föreslås fyra olika åtgärder. Se figur 26 för entréns placering i området.

Omstrukturering av huvudentrén

I och med utvecklingen av det huvudsakliga entréområdet så struktureras även platsen om. Genom att lägga skyltområdet med tillhörande bänkar bortom parkeringsplatsen (figur 28) blir det lättare för besökaren att blicka ut över landskapet och därmed skapa sig en mental karta (Kaplan et al. 1998) samt väcka en starkare nyfikenhet över vad som komma skall. I och med en omstrukturering så kan även platsen

Figur 28. Genom en flytt av placering av skylt och entréanordningar med bänkar med mera, blir ublickarna över landskapet bättre och entrén mer tillgänglig. Därmed hamnar även entrén efter parkeringen och inte tvärt om. Bearbetat Ortofoto © Lantmäteriet

göras om och funktionsanpassas i en högre grad. Omstruktureringen blir fortfarande inte en optimal lösning då de intilliggande byggnaderna fortfarande skymmer sikten, men blir ändå en förbättring från tidigare.

Tydligare entré som samspelar med omgivningen

Idag har arbetsområdet ingen tydlig entré. Det finns flera olika små parkeringsplatser som används av olika personer beroende på deras syfte med sina utflykter. Sannolikt är därmed att känslan av ankomst till en specifik plats minskar såväl som nyfikenheten på vad som komma skall, jämfört med ett område med en tydligare och mer gestaltad entré. Även om parkeringsplatserna är flera, och så även ankomstpunkterna, så utmärker sig parkeringsplatsen intill Balingsta gård lite extra. Den långa Balingstaallén löper fram mot gården likt en röd matta vilket dels kan skapa vissa förväntningar på platsen, men också ger

Figur 29. En pelare vid entréområdet, likt parkeringsplatsen till Gladöskogen, accenturerar platsen och kopplar den samman med andra naturreservat i kommunen.

den en potential för utveckling. För att även höja platsens betydelse föreslås därmed en särskild utveckling av just denna plats. Det blir även ett sätt att uppmuntra besökaren till att stanna just där, vilket minskar biltrafiken vidare i området. Likt andra parkeringar till naturreservat i Huddinge kommun så föreslås först och främst en stolpe i trä med platsens namn i vita stora bokstäver och som med sin höjd sticker ut ur omgivningen fångar den förbipasserandes uppmärksamhet (figur 29). Det blir en enkel åtgärd som också kopplar samman platsen med andra värdefulla och/eller besöksvärda naturområden i kommunen.

Omgestaltningen och -struktureringen av området möjliggör även för större förändringar. De bänkar som finns idag kan till exempel bytas ut mot några mer hänsynsfullt valda exemplar. Enligt konceptet är de byggda i naturmaterial, möjligtvis från stammar tagna från döda träd på platsen (figur 25). Den utvecklade entrén väcker inte bara intresse hos besökaren men kan också bli en

Figur 30. Möjligheterna att ta sig till platsen kollektivt kan bli bättre genom busskurer i anslutning till de busshållplatser som ligger närmast området.

bättre samlingsplats för olika typer av aktiviteter, däribland guidad naturvägledning. En större satsning och utformning på entrén, likt den i Tyresta är här svår motiverad med tanke på platsens storlek, dess utmärkelse som naturreservat istället för nationalpark, samt mängden entrépunkter som finns till reservatet.

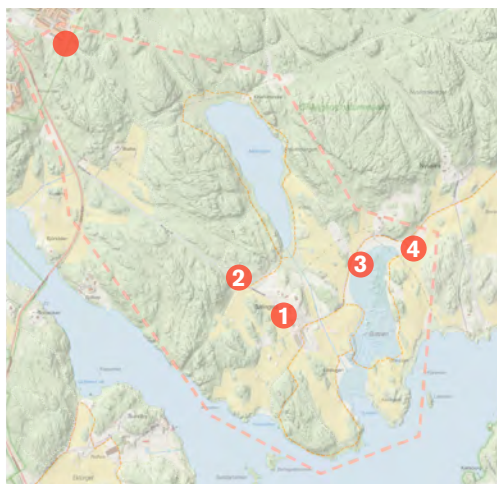
Tillägg för ökad cykel- och kollektivtrafik

Eftersom bilen ofta spelar en sådan avgörande roll för människor att ta sig ut i naturmiljöer (SCB 2019) finns också tydliga argument för att satsa på alternativa transportmedel för att på så sätt nå en bredare grupp av människor. Den närmaste busshållplatsen finns cirka 1,5 kilometer bort från Balingsta gård, ute vid den större Lännavägen. Det avståndet skulle i sig kunna ses som både ett mentalt och fysiskt hinder för att ta sig in till Balingsta gård för att sedan fortsätta utflykten där. För vissa är det ett mindre hinder och skulle därmed kunna gynnas av bättre utformade busshållplatser (figur 30). Därför föreslås nya busskurer som med inspiration från Tyresta nationalpark också utmärker sig med sin konstruktion i naturmaterial och en unik utformning (se figur 6 bild 8). På så sätt blir vägen in till området mer accentuerad samtidigt som busskurerna ger den kollektivtrafiksburna besökaren en möjlighet att vänta på bussen skyddad från väder och vind och med en chans att sitta ner.

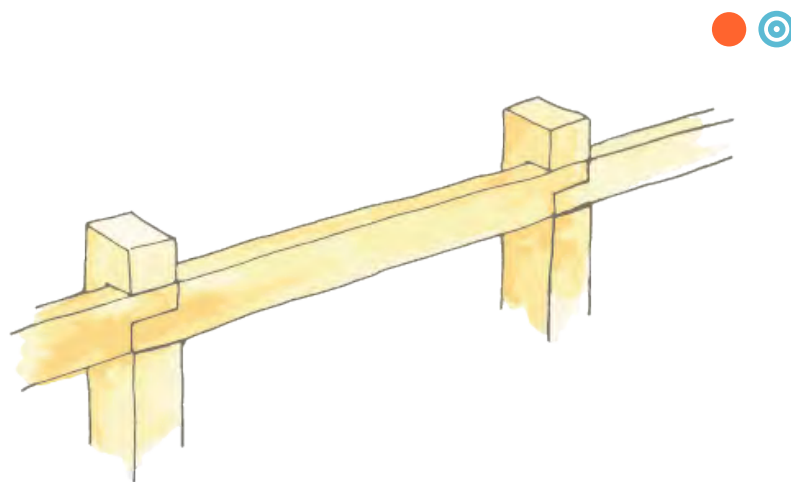
En satsning på cykeltillgänglighet skapar också incitament att ta sig till platsen utan bil. Längs med Lännavägen löper en ordentlig cykelväg vilket skapar goda förutsättningar för att i alla fall ta sig fram till Balingsta allé. Därefter följer Balingsta allés mindre, och mindre trafikerade grusväg. Vissa av parkeringsplatserna har cykelställ men de skulle kunna bli bättre. Den nu utnämnda huvudentrén saknar cykelställ helt och de som finns på platsen samverkar inte med platsens karaktär. Nya cykelställ kan därmed ge en mer positiv upplevelse för cyklisten vilket skapar motivation till ett fortsatt cyklande. Ett mer utmärkande cykelställ kan dessutom dra till sig mer uppmärksamhet och göra förbipasserande mer medvetna om möjlighet att ta cykeln en annan gång.

Förbättrade parkeringsplatser

Som nämnts tidigare finns under vissa dagar ett stort problem med brist på parkeringsplatser. Då närmsta busshållplats ligger en bit bort och då bil för många är avgörande för att ta sig ut (SCB 2019) finns argument för att förbättra de parkeringsmöjligheter som finns på platsen idag. Enligt förslag från Mikael Essmyren och med inspiration från bland annat Skutan i Haninge, så föreslås därmed tydligare parkeringsanvisningar för varje parkering. På så sätt optimeras de och fler bilar får plats. Anvisningarna gäller dels skyltar som anger hur många bilar respektive parkering är avsatt för, dels markeringar på nya parkeringsräckena. Räckena är enligt konceptet hantverksmässigt utformade med omsorg och med hänsyn till platsen (figur 32). Längsgående upphöjda brädor i trä ger ett naturligt och luftigt intryck och gör att snö lättare kan plogas undan från ytorna och under räckena. Som Mikael nämner skulle även infarterna till slättermarkerna kunna läggas om för att vid en av parkeringsplatserna frigöra mer plats för bilar att parkera. Se figur 31 och 33 för förslag på utveckling.

Figur 31. Utveckling av de numrerade parkeringsplatserna illustreras i figur 31. Bearbetad Bergodalkarta © Lantmäteriet

Figur 32. Mer hantverksmässigt utformade parkeringsräckena i naturmaterial ger platsen en starkare platsanknytning och känsla av omgärdnad.

Figur 33. Genom nya parkeringsräcken med tydliga anvisningar blir parkeringsplatserna mer optimerade. Det stärker även den officiella känslan på platsen. Nya parkeringsräcken kan innebära att skyltarna behöver flyttas på vissa ställen.

Figur 34. Dagens bristfälliga skylt vid kvarnen kan bytas ut mot en mer tydlig som också berättar mer om kvarnens historia.

2. Ökad orienterbarhet och platskännedom genom information och kommunikation

Eftersom att just orienterbarheten på en plats är så pass viktigt för att folk ska hitta och känna sig bekväma med att röra sig i ett område på egen hand, så har skyltarna en viktig roll. De har också en viktig roll i att berätta om landskapet för besökaren.

Nya väganvisningar

Det finns en hel del skyltar på området redan idag men de skulle kunna utvecklas. Dels finns ett stort behov av att redan från början, från huvudentréområdet leda besökaren rätt. För den som tycker det är svårt att läsa en karta blir det också svårt att hitta rätt. För att öka förståelsen för landskapet och lättare kunna planera sitt besök så kan de vägvisande skyltarna också kompletteras med avståndsangivelser (figur 35 bild 1). Tidsangivelser kan också vara värdefullt, men bedöms i detta fall passa bättre på en karta eller en annan typ av skylt för den som söker efter mer information. Här kan även skyltar som visar på vägen tillbaka från en plats vara en god idé. Den som hittar till exempel kvarnen skulle kunna få svårt att orientera sig tillbaka till parkeringen.

Bättre informationsskyltar och alternativ digital information

Det finns redan en del information om området på platsen som det ser ut idag, vilket är positivt och hjälper besökaren att få en förståelse för landskapet. Det är dock ofta större skyltar med mycket information att ta till sig på en och samma gång. Genom att dela upp informationen i mindre mängder och med fler bilder och symboler så kan innehållet bli lättare att ta till sig. Där skyltar är mindre lämpligt ur landskaps- eller underhållsperspektiv kan informationen kompletteras digitalt (figur 35 bild 2). Mer utvecklade skyltar på plats kan dock vara lämpligt vid till exempel kvarnen som idag har en anspråkslös inplastad skylt (se figur 23 för befintlig skylt, figur 34 för förslag). Andra platser som också tydligare kan berätta om sin historia och därmed skulle kunna få tillägg i form av skyltar är Balingsta gård, Charlottendal, Balingsta-Bottnen och boddungen norr om Balingsta gård, se figur 27 för platsangivelser. En skylt ur fågelperspektiv vid entréområdet kan även vara en idé för att lättare ge besökaren en tydligare bild över landskapet och skapa sig en mental karta (Kaplan et al. 1998).

Figur 35. T.v. Dinstansangivelser på skyltarna gör det lättare att få en uppfattning om området och gör det lättare för besökaren att ta sig till nya platser. T.h. Den utvecklade och mer meandrande än som kommunen planerar skulle kunna bli ett av flera objekt som besökaren kan läsa om digitalt.

Figur 36. Fågeltornet föreslås likna det i Skutan men förväntas omges av mer vegetation.

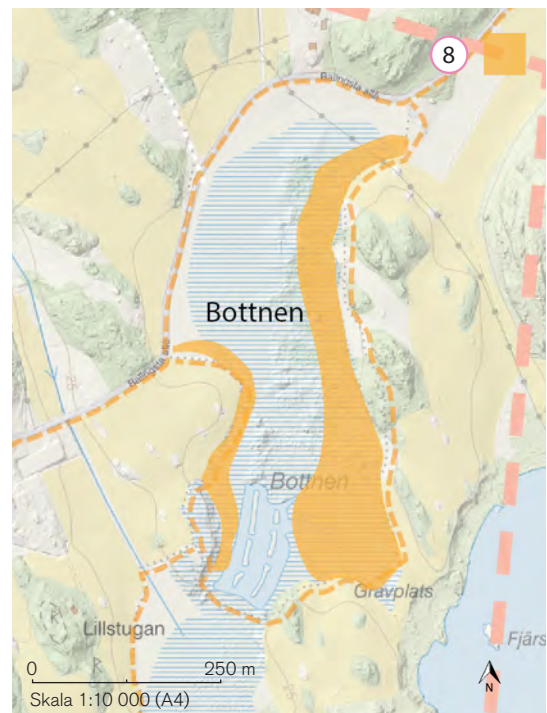
3. Väcka nyfikenhet och ökad naturkontakt

En viktig del av syftet är just att skapa en kontakt mellan människa och natur. Det första steget är att locka ut folk till naturområden överhuvudtaget, för att sedan fundera på vilka åtgärder som kan stärka kontakten med naturen. Enligt flera av respondenterna så är inte landskapstillägg alltid nödvändigt, men skulle kunna underlätta i vissa fall.

Fågeltorn

Med tanke på att Bottnen är så pass rik på fågelliv och är en populär skådarplats så finns goda argument för uppförandet av ett fågeltorn. Enligt förslaget förläggs fågeltornet i Bottnens sydöstra del för att komma närmare det öppna vattnet. Tornets placering skapar en bra riktning ur skådarsynpunkt då skådaren slipper titta mot söder och därmed bländas av solen. Videbuskaget möjliggör också en placering som gör tornet och eventuella fågelskådare mer diskreta. Fram till fågeltornet leder en däckspång som gör det lättåtkomligt för alla besökare. Med två våningsplan likt fågeltornet i Skutan (figur 36) har det ett mer lättillgängligt plan, som även gör att besökaren kommer lite högre upp och får bättre utblick. Våningsplan nummer två erbjuder dock en ännu bättre utsikt över ett större område. Dels gör fågeltornet att besökaren kan komma närmare fågellivet rent fysiskt, men även visuellt med de nya möjliga utblickarna. Tornet inkluderar information om de förekommande fågelarterna på området för att besökaren enkelt ska kunna identifiera det den ser. Den västra sidan om Bottnen erbjuder redan en naturligt upphöjd position och god sikt, men skulle även den kunna kompletteras med en informationsskylt om fågellivet.

Spången fram till tornet löper över Bottnens blöta marker och genom videbuskaget (figur 37). Den möjliggör en interaktion med omgivningen och en möjlighet till att stanna upp och ta del av våtmarkens natur. Spången kan till exempel användas för aktiviteter med hävning när det finns stående vatten på området.

Figur 37. Karta över Bottnen med orangea markeringar för områden med möjlighet för utveckling av däckspång och fågeltorn i öst och däckspång i väst. Fågeltornet blir även en målpunkt. Bergodalkarta © Lantmäteriet

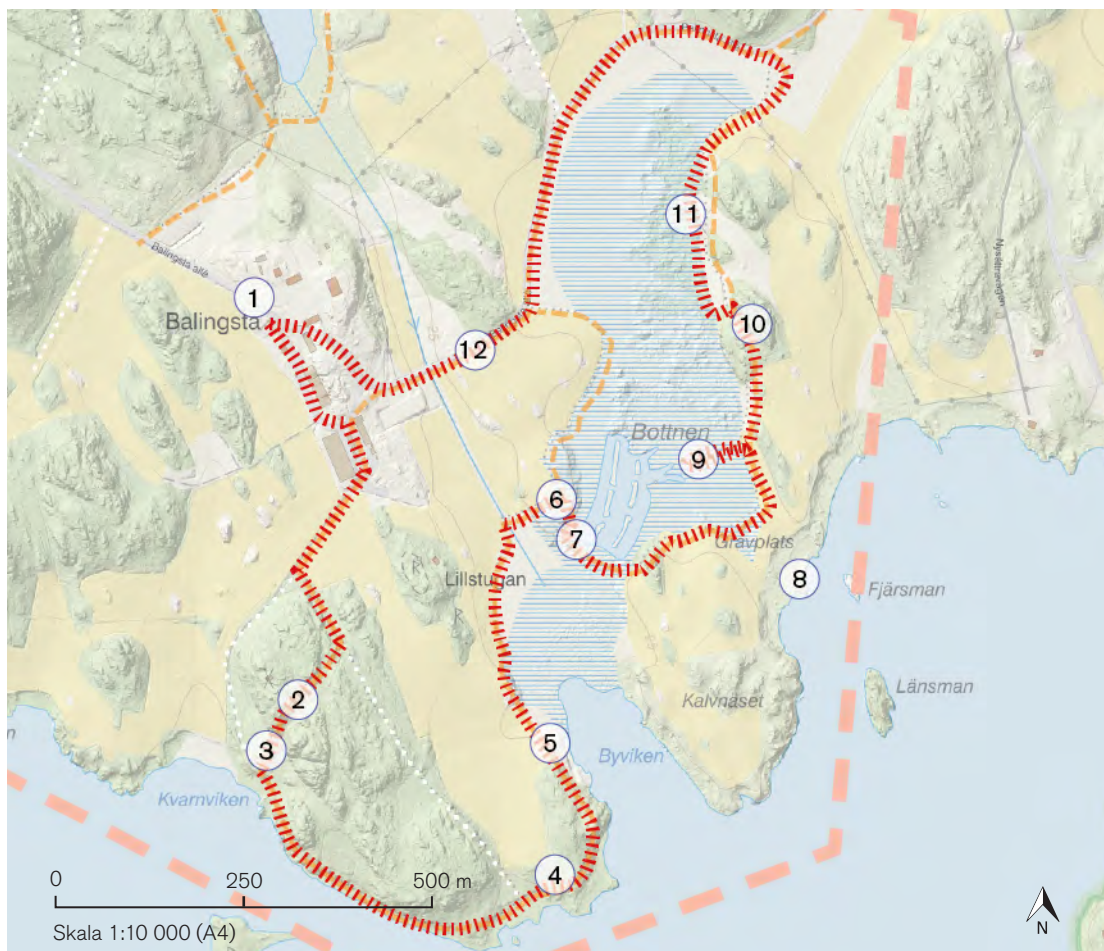
En ny upplevelsestig med interaktiva element

Eftersom att olika typer av upplevelsestigar har använts på andra håll med en hel del positiv respons så skulle det kunna vara eller alternativ även här. Då området redan har ett väl utvecklat stigsystem och stigarna korsar varandra om vartannat så föreslås en alternativ utformning. Dragningen är cirka 3,5 kilometer och dras på en sträcka där besökaren får en rik landskapsupplevelse sett till variationen i karaktärer, rumsligheter och upplevelser. Istället för att gå från A till B med en tydlig start och numrerade stopp, likt Tjäderstigen i Tyresta, så kan besökaren ansluta där det passar och gå åt vilket håll den vill. På så sätt kan längden enkelt anpassas, och även attrahera den som inte har för

avsikt att följa stigen som därmed kan hoppa på och ta del av vissa delar. Särskilt passande blir det i den här miljön där parkeringsplatserna är få men många. Stoppen har kopplingar till både ekologi, geologi och landskapshistoria. Exempel på stopp längs med vägen skulle då till exempel kunna vara kvarnen, ett dött träd och de branta klipporna och stenblocken i närheten av kvarnen. Se förslag nedan med numreringar kopplade till kartan i figur 38.

Förslag på plats specifika stopp längs med uppförandet av en upplevelsestig:

1. Alléträden
2. Kvarnen
3. Nattviol

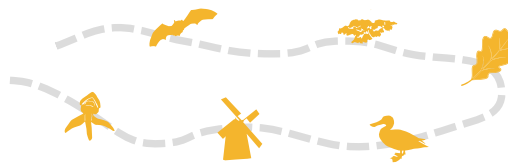
Figur 38. Upplevelsestig med några förslag på stopp markerat med siffror kopplat till listan ovan. Stoppen kan dock bli fler med mindre plats specifika stopp, till exempel med en platsanknuten art. Bergodalkarta © Lantmäteriet

4. Låga (liggande dött träd)
5. Utblick mot bäverhyddan
6. Bottnens fågelliv och betesmark
7. Gammal vindflöjel
8. Grevinnans grav - som avstickare
9. Ett eventuellt fågeltorn
10. Utsikt över Bottnen med fokus på våtmarkens historia
11. Vattenlivet och fladdermöss
12. Den före detta skolan

Genom att särskilda platser eller element i landskapet (figur 40) belyses med mindre delvis tredimensionella former av guldfärgad metall som fästs på klippor, stenar, träd eller andra objekt så skapas möjligheter för en typ av skattjakt. Symbolerna utgörs av för området betydande objekt eller värdefulla arter, såsom ek, fladdermus eller talticka och presenteras förslagsvis i en naturlig storlek. Utformningen blir även ett sätt för besökaren, och inte minst den synnedsetta, att få känna på figuren och därigenom uppleva dess form och storlek. Ingreppen i landskapet blir relativt små och påverkar i mindre utsträckning naturupplevelsen för den som föredrar en mer naturlig karaktär. Kravet på underhåll blir i och med utformningen också relativt litet. De utvalda platserna kompletteras sedan av självguidande foldrar (figur 39) som både kan finnas att ta på plats, och digitalt. Där kan den som vill läsa mer utifrån en karta lära sig mer om de olika platserna och arterna. Utöver informationen

Figur 39. Genom att informationen om de olika stoppen på slingan ges via en broschyr minskar behovet av ingrepp i landskapet. Det gör också att besökaren kan ta med sig materialet, samt gör slingan lättare att underhålla och uppdatera.

Figur 40. Upplevelsesstigen har symboler för olika platsanknutna objekt eller arter. Här till exempel vintertagging (svampart) nattviol, skedand och ek.

innehåller även varje plats både ett uppdrag och en eller ett par reflekterande frågor. De har dels ett fokus på en ökad kunskap och förståelse av naturen, dels på att stimulera olika sinnen och därmed få en ökad generell medvetenhet om sin omgivning. Stimulerandet av olika sinnen leder enligt arkitekturpedagogikens resonemang förhoppningsvis till ett bestående intresse för och diskussion om sin omgivning, samt en starkare reflektion över sina egna erfarenheter och upplevelser av en plats i förhållande till andra (PLAYCE u.å.). Uppdragen kan till exempel handla om att känna hur olika träd känns, lyssna på naturen, hitta ett ihåligt träd eller hitta ett historiskt spår i landskapet. De reflekterande frågorna kan besökaren antingen fundera över enskilt eller diskutera med andra om besöket sker i grupp, exempelvis en familj. Det gör att aktiviteten även kan passa och anpassas efter olika åldrar. Uppdragen och frågorna kan också bli ett sätt att lättare skapa naturkontakt. Det med stöd från Lumber et al.s (2017) resonemang angående att det behövs aktiviteter som involverar till exempel kontakt och känslor, snarare än endast information, för att uppnå en naturkontakt.

Förslagsvis byts innehållet ut med jämna mellanrum, vilket underlättas av konceptet med fysiska foldrar och digital information, snarare är skyltar. Den digitala tjänsten gör det även lättare för den med lässvårigheter eller synnedsettningsproblem att ta del av informationen. Installationen möjliggör såväl för anordnade gruppaktiviteter som för privatpersoner och kan med kommunikation och marknadsföring från kommunens håll bli ett besöksmål i sig. Upplevelsesstigen kan användas året om, med undantag för vissa uppdrag som begränsas till vår-höst då några av dem förslagsvis kretsar kring biologisk material såsom blommor och blad.

Förslag på frågor och uppdrag som stimulerar olika sinnen och kan öka naturkontakten på olika sätt:

- Blunda. Vad hör du för ljud? Vad får de dig att känna? Beskriv dem med adjektiv.
- Blunda och håll för öronen. Vad kan du känna för dofter? Vad tror du de kommer ifrån? Ändras de om du rör dig mellan olika platser?
- Blunda och känn på stammen på olika träd. Hur känns de?
- Vad får dig att känna dig hemma? Finns det något i den här miljön som påminner dig om det?
- Kan du hitta fem olika sorters löv eller kottar?
- Kan du hitta ett dött eller ihåligt träd? Vem tror du bor i där?
- Kan du hitta några historiska spår i landskapet? Hur tror du att människans relation till naturen och den här platsen ser ut idag jämfört då? Hur kan det komma att se ut i framtiden?

4. Mer rörelsemässigt tillgängliga naturupplevelser

Tillgänglighet är som nämnt ett brett begrepp som täcker en rad aspekter. I förslaget handlar det övergripande om att det ska vara lättare att ta sig både till och ut i naturen. Det innefattar till exempel dels utveckling av stigar och att vistelse i naturmiljön ska kunna bli mer jämlik genom anpassningar utifrån olika, främst rörelsemässiga, funktionsvariationer. Förutom de förslag som listas nedan så bidrar även satsningen på alternativa transportmedel som nämnts ovan till en förbättrad tillgänglighet. Så gör även en ökad orienterbarhet genom ett bättre skyltsystem vilket också tidigare nämnts.

Eftersom det är ett generellt problem att människor med funktionsnedsättning har svårare att ta sig ut i naturen (Menziez et al. 2021) behövs det åtgärder som även för dem gör det möjligt att ta del av alla de positiva hälsoeffekter som naturen har. Menziez et al. konstaterar att det ofta både är svårt att ta sig ut mer självständigt, och att sociala relationer kan bli lidande när den funktionsnedsatta inte kan vistas i naturen på samma villkor som andra. Eftersom arbetsområdet delvis har dramatiska topografiska skillnader är hela området svårt att tillgängliggöra på en högre nivå. Därför kan zonerings vara lämpligt enligt Naturvårdsverkets (2007:46) förslag. Funktionsanpassningen föreslås därmed fokusera på området kring Bottnen då det erbjuder ett mer flack landskap och även rika naturupplevelser

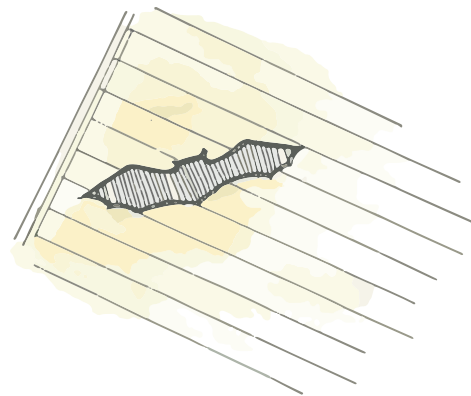

Figur 41. En spång anläggs med fördel längs med Bottnens kant för att minska påverkan på de betande korna.

i form av ett rikt fågelliv och gamla ekmiljöer. Bottnens flacka landskap möjliggör konstruktioner av däckspänger i områdets kanter (figur 41). Den skulle kunna utformas på olika sätt, men begränsas av de betande kornas möjlighet att röra sig i området. Betesområdet fortsätter ut mot Orången och med kornas viktiga roll för hävden och områdets ekologiska värden finns goda argument till att inte hindra deras framkomlighet. Därmed blir det svårt att genomföra en slinga som går hela Bottnen runt och två alternativ skulle istället kunna vara att antingen ha två olika däckspångskonstruktioner, en öster och en väster om Bottnen (se figur 37). Ett annat alternativ är att bara satsa på en av dessa. Bra att ta med i beslutet är då också möjligheten i att låta däckspången leda fram till ett fågeltorn. Däckspången anläggs i trä med tydliga kanter för att både verka som ett

Figur 42. Genom att befintlig vegetation tillåts växa upp ur spången kan besökaren komma närmare naturen.

Figur 43. Figurer i metall blir små detaljer som återfinns på flera håll längs med däckspången och bidrar till att väcka nyfikenhet och intresse.

Figur 44. Ovan: bättre stockbänkar vid en av rastplatserna på den västra halvön förstärker platskänslan, uppmuntrar till användning och blir ett alternativ till den andra rastplatsen som ligger lite längre bort. Nedan: Däckspången ansluter till den fasta marken på flera ställen för att besökaren lättare ska kunna ta del av hela området.

synstråk och för att hindra rullstolar, barnvagnar eller rullatorer att rulla av. För att koppla an starkare till platsen och även ge platsen mervärden så utformas spängerna på så sätt att befintlig vegetation på specifika platser tillåts växa upp genom särskilda hål (figur 42). På sina ställen finns även mindre inslag med former i avbrytande material inspirerade av Bottnens rödlistade arter. (figur 43) Det för att väcka nyfikenhet om platsen och dess natur och på ett sätt kunna komma fysiskt närmare.

Ett förslag är också att ge besökaren möjlighet att komma närmare naturen genom ett trädäck, alternativt markberedning, runt en av de större ekarna. På så sätt kan besökaren komma tillräckligt nära för att kunna känna på trädet. Därigenom kan de uppleva dess storlek och lättare få en förståelse för dess funktion i landskapet likt Sandras¹ resonemang, tidigare nämnt i kunskapsbasen, gällande användandet av träskulpturer av olika arter. Faktiska träskulpturer av unika arter för området kan ge samma typ av effekt.

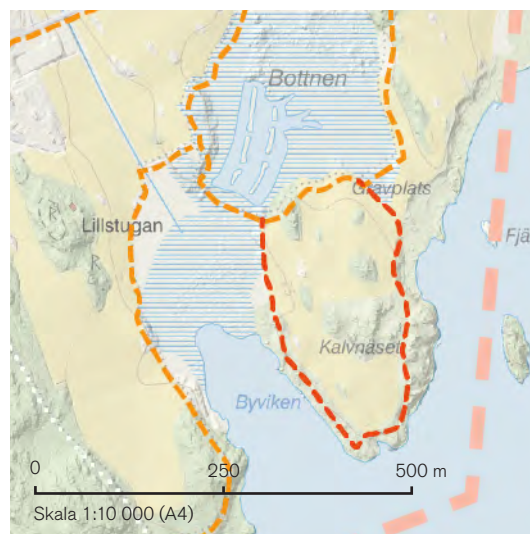

Figur 45. Breddning av den befintliga spången fram till Charlottendal underlättar för en bredare besökarskara.

Vägen fram till Charlottendal är idag relativt lättframkomlig med en bred och grusad väg (se figur 26 för lokalisering). Den sträcker sig från bostadsområdet i nordväst ner mot Mörtsjön och ansluter till en smalare spång, som i sin tur fortsätter i en ojämn och stenig väg. Genom att bredda spången (figur 45) och förbättra den korta vägsträckan mellan spången och Charlottendal så skulle vägen med relativt enkla medel kunna tillgängliggöras och ge fler personer möjlighet att ta sig hela vägen fram till stugorna, Mörtsjön och de artrika ängsmarkerna i Charlottendal. Kommunikationen gällande detta skulle även behöva förbättras då skillnaderna i vägar inte framgår i dagens kartmaterial.

Nya utmärkingar för befintlig stig

I och med ökade insatser i området finns en sannolikhet att antalet besökare ökar. Det skulle kunna leda till att det blir svårare att hitta den återhämtning och avskildhet som många söker sig till naturen för att få. Med många kvaliteter och tydliga tecken på användning skulle även stigen på den östra udden (figur 46) kunna utvecklas, ledmarkeras och läggas till på olika kartor. I jämförelse med Bottnen och Kvarnen runt så blir den då snarare en sekundär stig där besökaren kan hitta en större avskildhet.

Figur 46. Karta över placering av de nya stigmarkeringarna. Ortofoto © Lantmäteriet

¹Sandra Löfgren, Lida friluftsgård och f.d. Skärgårdsstiftelsen, telefonsamtal 2022-03-22

Utvecklade målpunkter och ökad tillgång på faciliteter

Olika typer av funktioner/faciliteter kan som sagt användas för att underlätta besök till naturområden. Särskilt hjälpsamt kan det vara för den som är ovan att vistas i en sådan miljö och därmed känner sig mer bekväm om dessa behov tillgodoses. Det kan till exempel handla om toaletter, sopkärl och bänkar. Toalett är viktigt för många, och särskilt för den som har svårare för, eller är ovan att, utträtta sina behov i naturen. I dagsläget kan det dock vara svårmotiverat på denna plats då en toalett kräver en del underhåll och tillsyn och området i nuläget inte har särskilt många besökare. En utvärdering kan däremot behöva göras om flera av arbetets förslag skulle genomföras då besökarantalet och aktualiteten därmed kan öka. Ett liknande resonemang gäller för sopkärl. Om det införs bör det också göras med en utformning som tar hänsyn till sin omgivning.

Bänkar är ett mer självklart tillägg då det kräver mindre åtgärder och också ibland uttrycks som önskemål för att kunna vila¹. I enlighet med både konceptet och det Martina hävdar, att det inte behöver vara någon anmärkningsvärd konstruktion, så görs de framförallt av platsanknutet material såsom gamla stockar. På en del av de tydligt utmarkerade rastplatserna finns det dock fördelar i att erbjuda bänkar med tillhörande bord. En generell översikt över de

olika rastplatserna eller målpunkterna kan därmed vara bra för att komplettera befintlig utrustning med mer upprustade exemplar. Det gäller till exempel en av grillplatserna på den västra udden där sittstockarna skulle kunna bytas ut för att göra platsen mer attraktiv. Det gynnar särskilt den grillintresserade, som skulle kunna vara särskilt betydelsefullt för vissa naturovana grupper (Svenning 2014). Viloplatser med sittplatser är också relevant för de föreslagna däckspängerna.

För att underlätta för både befintliga och potentiellt nya friluftsvare skulle platsen på den västra udden, i "Balingsta kvarnskog", där det idag finns både vindskydd och grillplats, kunna kompletteras med en brygga. Den skulle dels underlätta sommartid för den som vill ta sig ett bad och är rädd för att halka på de hala klipporna, dels för skridskoåkare som ska ta av och ta på sig sina skridskor.

Tavlan Våren av prins Eugen kan vara av intresse för vissa besökare. Därmed skulle platsen där den målades kunna pekats ut även på området för att lättare förstå var det är. Det ger inte bara en referens till målningen, utan kan även bli ett sätt för besökaren att tydligare lägga märke till landskapets utveckling.

¹Martina Küibus, naturguide Tyresta kommun, telefonsamtal 2022-04-07

Diskussion

I avsnittet följer först en diskussion kring arbetets metod och resultat, huruvida förslaget svarar mot frågeställningarna och hur metoderna har påverkat resultatet, men också hur de hade kunnat utvecklas för att eventuellt leda till ett annat utfall. Förslag på utveckling av resultatet diskuteras också, såväl som förslag på ämnen för vidare studier.

Förslaget som svar på frågeställningarna

Syftet var att undersöka hur olika tillägg i landskapet kan bidra till att göra naturområden till starkare målpunkter för att locka ut fler människors i naturen samt att genom detta öka människors välmående och kontakt med naturen. Detta besvarades utifrån frågeställningarna:

- Vilka tillägg i landskapet skulle kunna användas i utvecklingen av ett tätortsnära rekreationsområde för att locka fler till platsen, och därigenom öka människors välmående och kontakt med naturen?
- Hur kan dessa appliceras på området kring Balingsta gård i Huddinge kommun?

Frågorna har besvarats genom en kombination av studerandet av litteratur, samtal med personer med yrkesmässig koppling till ämnet samt platsanalys och ett par studiebesök av referensprojekt. Utifrån de genomförda metoderna resulterade arbetet i kunskapsbasen som sammanfattar olika övergripande strategier som kan appliceras på olika naturområden. Den utvecklades sedan vidare till ett mer specifikt förslag för området kring Balingsta gård. Förslaget utgår från konceptet "Kom närmre!" med fyra därefter följande programpunkter:

- Tydligare, mer inbjudande och funktionella entréområden
- Ökad orienterbarhet och platskänedom genom information och kommunikation
- Väcka nyfikenhet och ökad naturkontakt
- Mer lättillgängliga naturupplevelser

De fyra programpunkterna liknar på många sätt de strategier som tas upp i kunskapsbasen och kan därmed antas svara positivt mot frågeställningarna. De är också så pass övergripande att de kan få en rad olika utfall och därmed olika lämplighet beroende på plats. Diskussionen är strukturerad utifrån arbetets två huvudsyften: att locka ut fler personer i naturen samt verka för människors ökade välmående och naturkontakt, för att utifrån dem diskutera arbetets förslag.

Att locka ut fler personer till naturen

Som konstaterat finns det en rad olika metoder som kan användas för att locka ut fler personer i naturen. Det finns som sagt inget rätt svar för vilka åtgärder som är bäst för en plats men det finns många övergripande metoder som skapar bättre förutsättningar för människor att vistas i naturområden. Det är dock också beroende av plats, men även målgrupp.

Utvecklingen av entréområdet - locka tillbaka snarare än ut?

Entréområdet är det första som besökaren möter när den anländer till en plats och kan därmed vara av stor betydelse för det första intrycket av platsen. I Sveriges nationalparker är stora satsningar på entréområden vanligt med anläggningar av naturum, särskilda leder eller andra gestaltade utemiljöer (Sveriges nationalparker u.å. b). Tiveden och Tyresta är ett par exempel. De

stora satsningarna kan i sig bli målpunkter och ge platsen en starkare identitet. Vissa kan tänkas bli mer intresserade av att besöka platsen om det finns ytterligare motiv för besöket, såsom intressant arkitektur eller möjligheten att lära sig mer om området genom ett naturum. För den eventuella förbipasserande kan det även dra till sig uppmärksamhet och därmed locka in personen till antingen ett spontanbesök eller ett intresse att återkomma till platsen.

Med tanke på arbetsområdets lägre status som naturreservat istället för nationalpark så finns lägre incitament för större satsningar. Naturreservatet har dessutom inte en tydlig entré utan kan besökas från många olika håll. Därför innefattar det förslag som läggs fram här åtgärder på en mycket mindre skala. Med stor sannolikhet har den här delen av förslaget en mindre effekt på att få ut fler personer i naturen. Åtgärderna gynnar framförallt den som redan tagit beslutet att ta sig till platsen, och blir därmed snarare ett sätt att locka tillbaka besökare dit. Parkeringmöjligheter för både cykel och bil skulle även kunna bidra till en mer positiv upplevelse av platsen som gör att besökare väljer att komma tillbaka. Den mer genomtänkta utformningen av entrémiljöerna förväntas också förhöja känslan av ankomst och skapa en mer officiell känsla, att du som besökare är välkommen och att kommunen uppmuntrar människor att komma hit. Det kan vara av särskild vikt i ett område med så många byggnader där känslan annars kan bli mer privat och göra besökaren osäker.

Förflyttningen av "huvudentrés" skyltområde har sannolikt inte heller en särskilt stor betydelse för att locka ut personer i sig, utan hjälper snarare besökaren att efter ankomst kunna orientera sig i området. Omstruktureringen ger också utrymme för ytterligare utvecklingsmöjligheter på en trevligare plats med bland annat bättre bänkar och ökad tillgänglighet vilket även skulle kunna stärka känslan av omvårdnad och mer tydligt definiera platsen.

Nya skyltar - en mer positiv helhetsupplevelse

Just för att locka tillbaka besökaren kan även satsningarna på bättre skyltsystem fylla en funktion. De tydligare vägvisarna med distansangivelser kan ge en mer positiv helhetsupplevelse av platsen då det är lättare att hitta (Naturvårdsverket 2003; Kaplan et al. 1998). Det skulle även kunna inspirera till att besöka nya platser då väganvisningarna kan tydliggöra vart man kan gå från platsen och hur långt det är att ta sig dit. Det skulle även kunna göra besökaren mer positiv till att ta sig till nya platser, om den första upplevelsen uppfattas som positiv och enkel. Det skapar dock förväntningar på att skyltar på andra platser skulle vara utformade på samma sätt

Platsen som målpunkt

Genom att utveckla platsen med ett fågeltorn och en ny upplevelseslinga så kan den bli en starkare målpunkt. Fågeltornet skulle kunna bli en besökspunkt i sig för både den med stort fågelintresse och den som inte har det. Vetskapen om att det finns gör förhoppningsvis att fler personer aktivt söker sig till Bottnen, även om man inte känner till att platsen är en bra fågelokal sedan innan. Att det dessutom är tillgängligt genom en däckspång gör att platsen även kan komma att bli en målpunkt för den med rörelsemässig funktionsnedsättning. De befintliga grusvägarna skapar möjligheter att komma relativt nära naturen utan alltför stora ansträngningar. Däremot finns nackdelar i att området inte kan tillgängliggöras i en större grad på grund av de topografiska skillnaderna. Även de betande korna som är så viktiga för hävden utgör ett hinder och förhindrar att däckspången följer hela Bottnen runt och kan fortsätta vidare ner mot Orlången.

Kopplat till tillgänglighet så finns det en stor potential i utvecklandet av vägen mellan Balingsnäs och Charlottendal som till så stor del redan är bred och gruslagd. Genom små medel skulle den kunna tillgängliggöras hela vägen fram till Charlottendal och även markeras ut som en annan typ av väg i kartan. På så sätt kan fler se Charlottendal som en starkare målpunkt och ta sig ut i den delen av arbetsområdet.

Upplevelsestigen blir kanske framförallt en målpunkt för grupper med barn som enkelt kan hitta en aktivitet och ett mål med sin utflykt. Tilläggen kan bli till en skattjaksliknande aktivitet som med sin folder alternativt digitala element även har en lärande funktion för den som har det intresset. De som redan är ute och har ett naturintresse har kanske därmed inte ett lika stort behov av särskilda tillägg i landskapet för att ta sig ut. Som både Martina och Elin nämner så leker också många barn självständigt och fritt i naturmiljöer. Därmed skulle upplevelsestigen kanske framförallt vara användbar för de som gärna vill ta sig ut, men som har svårare att veta vad de ska hitta på. Förhoppningsvis blir stigen ett sätt för både barn och vuxna att med hjälp av varandra engagera sig i både aktiviteten och naturen.

Utvecklingen av de mindre målpunkterna (se figur 27) skulle dels kunna bli målpunkter i sig, med till exempel en förbättrad grillplats, men framförallt bidrar de till en mer positiv helhet. Det finns mer att utforska och uppleva på olika platser under en utflykt i området

Landskapstillägg kontra arrangerade evenemang

I arbetets process i att undersöka och få en förståelse för olika metoder för att locka ut fler personer i naturen samt därigenom främja naturkontakt och hälsa blev insikten kring betydelsen av olika typer av aktiviteter central. Enligt både de skriftliga och muntliga källorna verkar guidade turer och aktiviteter i många fall vara avgörande för få ut grupper som annars är ovana att ta sig ut i naturområden. Samtidigt gav källorna också indikationer på att tillägg i landskapet inte alltid är nödvändigt och att de även kan påverka vissa personers naturbesök negativt¹. Utifrån det här resonemanget kan idéerna om tillägg i landskapet ifrågasättas till fördel för anordnade aktiviteter. Då Sandra även nämner guidningarnas betydelse som ett socialt event med ett socialt utbyte skulle även det vara en anledning till att människor väljer att ta sig ut. Hur avgörande de faktiska aktiviteterna är beror dock på person. Den som har en rörelsemässig funktionsnedsättning skulle till exempel kunna ha ett naturintresse sedan tidigare och

därmed främst vara beroende av olika typer av funktionsanpassningar för att ta sig ut, snarare än ett behov av faktiska aktiviteter. Förslaget syftar till att genom sina tillägg göra det lättare för den med rörelsemässig funktionsnedsättning att komma ut, men för att det faktiskt ska bli ett verkligt besöksmål skulle förslaget kunna behöva göras mer omfattande ur tillgänglighetsperspektiv.

När det gäller att nå den som är mindre bekant med naturen, såsom nysvenskar, vilka flera av de tillfrågade naturvägledare hade erfarenhet av, verkar det vara viktigt just med de faktiska aktiviteterna. Att det då just handlar om att ta sig ut tillsammans med en grupp för att introducera dem till, och göra dem mer bekväma med att vistas i naturen¹. Därmed handlar kanske snarare landskapstilläggen om att skapa förutsättningar för möten och aktiviteter, vilket också blir gränsen för var detta arbete sträcker sig. Med underlaget från Martinas intervju kanske det viktigaste vid sådana aktiviteter är naturvägledarens förmåga att både anpassa och engagera snarare än att införa nya landskapstillägg. Däremot skulle olika åtgärder i landskapet kunna argumenteras för ur ett senare perspektiv. När de första hindren för att ta sig ut i naturen är överbyggda, kan målpunkter underlättas för att sedan ta sig ut utan guide. Fördelen med tilläggen är också att de alltid kommer finnas på platsen, och därmed ger besökaren en större individuell frihet och flexibilitet.

En insikt under arbetets gång är framförallt också att framgången hos både tillägg i landskapet och olika typer av aktiviteter beror på målgrupp. Olika grupper har olika hinder för att ta sig ut och därmed också olika behov. Innan åtgärder görs så bör det därför alltid finnas ett tydligt syfte och en målformulering. Vad vill vi åstadkomma? Vem ska detta gynna? För att utveckla arbetet skulle därmed en djupdykning behövas för respektive målgrupp. Det för att sedan ställa frågan: Är det en lämplig miljö att göra tillägg i och hur hanterar vi den på bästa sätt? Framförallt kanske det handlar om att också hitta en balans mellan landskapets bevarande, tillägg och aktiviteter.

¹Martina Kiibus, naturguide Tyresta kommun, telefonsamtal 2022-04-07

Information före - viktigt för att nå nya besökare

Landskapet kan utvecklas i en evighet, och en rad olika arrangemang och aktiviteter kan anordnas för att försöka nå nya människor och få dem att ta sig ut i naturmiljöer, men är inte nödvändigtvis tillräckligt. Som flera av respondenterna nämnde så är redan de med ett naturintresse ute i naturen. Med det intresset de har kan de tänkas inspirera folk i sin närhet att besöka samma plats om de själva haft en positiv upplevelse av den, men för att nå nya personer kan andra typer av kommunikation krävas, än den som går från mun till mun. Även om inte det här arbetet behandlar det, är det värt att nämna att det även krävs information före besöket (Naturvårdsverket 2013). Nationalparkernas status med sina utmärkelser och satsningar i sig fungerar som en typ av marknadsföring. I det här fallet kanske det snarare ligger på kommunen att marknadsföra särskilda områden eller aktiviteter via sina olika kanaler. Med digitala komplement kan det också vara viktigt sett till att det även kan vara av intresse för den som besöker platsen av andra anledningar.

Ökat välmående och naturkontakt

Eftersom vårt välmående är beroende av så många olika faktorer är åtgärderna för att förbättra det många. Naturkontakten kan sannolikt ökas på olika sätt även den, men fokus i det här arbetet är välmående och naturkontakt som konsekvenser av vistelse i naturmiljöer. Därmed är det primära målet att överhuvudtaget få ut folk i naturen. Studierna som visar på naturvistelsens positiva effekter på vår hälsa är många och blir därmed en indirekt effekt av att folk tar sig ut, utan att det nödvändigtvis krävs fler åtgärder. Detsamma skulle kunna gälla även för en ökad naturkontakt, att den per automatik ökar i takt med tiden vi spenderar ute. Däremot ämnar arbetets förslag öka möjligheterna för en ökad naturkontakt ytterligare.

De delar av förslaget som framförallt har potential till att i sig bidra till en ökad naturkontakt är fågeltornet och upplevelsestigen. Fågeltornet stärker möjligheten för en större besökarskara att intressera sig för fåglar. Det blir tydligare att platsen är en bra fågellokal och lockar folk att aktivt ta sig dit för att ta del utav fågellivet. Med

tillhörande skyltar blir det dessutom lättare att lära sig mer om arterna och möjligtvis få ett fortsatt intresse för dem. Ett ökat fågelintresse skapar dock inte per automatik ett ökat natur- och miljöintresse (Lumber et al. 2017; Høyom 2020).

Upplevelsestigen får besökaren att ta sig till olika delar av landskapet, och bli mer uppmärksam på olika kvaliteter i det. Det i sig skulle kunna väcka nyfikenhet för nya naturmiljöer rent generellt, men också för detaljer i landskapet. Det hjälper även figurerna till med, som lyfter upp olika specifika arter och värden. Tilläggen beräknas fånga störst intresse hos barn vilket kan lägga en grund för en ökad vana att vistas i, samt förståelse för, naturen, även senare i livet (Rosa et al. 2018). Foldern och det digitala komplementet blir ett sätt att öka besökarens kunskap om platsen och platsens värden medan de tillhörande frågorna och uppdragen öppnar upp för reflektion och diskussion och kan användas på olika sätt beroende på den enskilda besökaren/ besökargruppens intressen. Med stöd från Høyom (2020) och Lumber et al. (2017) skapar det bättre förutsättningar för en ökad naturkontakt, snarare än ren information och/eller naturvistelse i sig. Frågorna väcker också förhoppningsvis tankar som människor kan ta med sig hem och fundera vidare på. Det gäller även de frågor med en kulturhistorisk koppling som inte bara kan ge en förståelse och ett intresse för hur landskapet tidigare har nyttjats, utan även hur relationen till den kan komma att utvecklas i framtiden. Huruvida det faktiskt kommer bli en konsekvens av besöket kan dock vara svårt att avgöra och kan därmed vara svårt att ha som ändamål i sig. Som Ahlstrand (2018) sammanfattar så finns alltid en risk med digitala verktyg då det kan innebära tekniskt strul. Därför kan det vara en idé just med en kombination av fysiska foldrar och att kunna tillgå materialet online.

När det gäller målen att uppnå naturkontakt, med både information, reflektion och diskussion kan även aktiv naturvägledning argumenteras för. En naturvägledare kan ställa engagerande frågor och anpassa innehållet efter gruppen, både i förväg och på plats, och därmed lättare väcka ett intresse¹. En poäng kan dessutom vara just mötet med andra människor¹. Den sociala kontakten

¹Martina Kiibus, naturguide Tyresta kommun, telefonsamtal 2022-04-07

kan dels ha en positiv inverkan på hälsan men även ge ökade förutsättningar för diskussioner som ökar naturintresset och förståelsen. En förutsättning är dock i så fall att människor också ska söka sig till sådana sammanhang och aktiviteter. En självguidad stig kan bli ett sätt att nå andra grupper. Vissa kanske dessutom söker sig till naturen för att få vara mer själva, och därmed föredrar självguidad naturvägledning.

Eftersom att olika naturmiljöer ser olika ut och kan ge besökaren helt olika upplevelser kan det också ha en påverkan på vilken typ av naturkontakt som uppnås. Arbetsområdet erbjuder en mer styrd natur med många kulturinslag och en relativt god överskådlighet. Det kan vara en god start för den som sällan besöker naturområden. Att besöka större mer vilda områden skulle kunna ge en ökad känsla av naturkontakt, men kan också innebära ett hinder. Kanske större åtgärder såsom de i Tyresta med bland annat större träbroar och ännu mer ambitiösa leder då kan vara till hjälp för att komma närmare den mer skogliga karaktären.

Genomförande

Omfattningen av projektet kan också diskuteras. Även om vissa av åtgärderna är små, är de många tillsammans vilket inte bara är en kostnad men också tillsammans bidrar till en större förändring av landskapet. Hur mycket kommer det påverka upplevelsen? Och vilka kan konsekvenserna bli på de ekologiska och kulturhistoriska värdena? Kanske bör vissa åtgärder därmed prioriteras framför andra. De kan också diskuteras som en successiv utveckling där olika åtgärder införs vid olika tidpunkter. Det krävs också en dialog med kommunen för att avgöra vilken nivå av åtgärder som är rimlig och ens möjlig, mycket med hänsyn till möjligheterna för skötsel och underhåll.

En utmaning med förslaget är också en eventuell konflikt mellan de betande korna och däckspängerna. Enligt dagens betesområde så kan kornas framkomlighet begränsas i och med anläggandet av nya däckspänger. Det gäller både alternativet väster och öster om Botten, men kanske framförallt förslaget till öster. Därmed krävs en utredning av hur mycket en eventuell däckspång kommer påverka och vilka olika alternativ som finns både gällande

tillgängliggörandet av stigen och alternativa skötselmetoder till bete på andra sidan spången. Kanske är det möjligt att anlägga vissa delar av stigen på fast mark och med stenmjöl för att sedan låta den ansluta till en däckspång, och på så sätt ändå uppnå en grad av tillgänglighet?

För vem och vad? Balans mellan att utveckla och bevara

Generellt är en viktig aspekt av utvecklingen av naturområden också frågan om att utveckla eller bevara och spara. Är det alltid rätt att göra ingrepp i landskapet? Kan konflikter uppstå mellan sociala och ekologiska värden, eller mellan olika upplevelsevärden? Det finns många som också föredrar de mer vilda naturmiljöerna och avskildheten som går att söka där (Kaplan & Kaplan 1989:105). Sandras¹ resonemang om att det redan finns mycket orörd natur kan också ses som ett argument för att arbeta för att tillgängliggöra mer. Hur kommer upplevelsen hos de människor som redan nyttjar området idag påverkas av de föreslagna åtgärderna? Tyrestas Tjäderstig ligger avsidet som besökaren aktivt måste ta sig till och som dessutom är placerad i ett mindre värdefullt naturområde². Till skillnad från den, placeras de nya förslagen i arbetet istället längs med, eller i nära anslutning till befintliga stigar. Därmed finns en risk att människor ställer sig negativa till utvecklingen då de gillar hur platsen tidigare sett ut och den upplevelsen de fick då. Det resonemanget kan även stödjas av konstaterandet att återhämtning, bortkopplandet av den direkta uppmärksamheten, en känsla av en del av att vara en del av ett större sammanhang och möjligheten till utforskning (Kaplan & Kaplan 1989), har identifierats som viktiga faktorer och preferenser i människors naturvistelse. Det är känslor eller upplevelser som skulle kunna påverkas av den här förändringen, både sett till nya tillägg och en eventuell ökning av besökare. Med tanke på att åtgärderna dock är relativt små, är förhoppningen att de, likt andra mindre ingrepp som vanligtvis inte anses störande (Gundersen & Frivold 2008). Förhoppningsvis kan tilläggen både förhöja upplevelsen för den som redan brukar platsen idag, och locka fler besökare, vilket ändå är syftet med arbetet. Dessutom lämnas majoriteten av arbetsområdet opåverkat, tillsammans med andra naturområden i närheten dit den som söker en större avskildhet kan söka sig.

¹Sandra Löfgren, Lida friluftsgård och f.d. Skärgårdsstiftelsen, telefonsamtal 2022-03-22

²Martina Kiiibus, naturguide Tyresta kommun, telefonsamtal 2022-04-07

En relaterad fråga är då också om det alltid är rätt att göra allting med människan i centrum, vilket det finns delade åsikter om (Sörlin & Sandell 2000:164). Vem har företräde och vem har rätt? Ska vi gestalta för människor eller natur eller går det att kombinera på ett bra sätt? När är denna balans uppnådd? Ett skydd av naturmiljöer kan argumenteras för, för att på så sätt värna mer om de naturvärden som finns på platsen. Å andra sidan kan naturområden som används i högre grad anses mer värdefulla för samhället, och därmed också mer skyddsvärda. Då väcks också frågan om vilka typer av miljöer som gynnar flest personer och skapar ett hänsynsfullt användande av naturen, något som kan fortsätta att diskuteras. Framförallt kanske det handlar om att göra medvetna val och ta hänsyn till de värden som finns på platsen. Riskerna bör alltid identifieras och diskuteras för att kunna minimeras. Det skulle kunna påstås att naturvärden alltför ofta kommer i andra hand och att reflektion och kritik därmed alltid fyller ett viktigt syfte. Bedömningen i det här fallet är dock att förslaget inte kommer få en nämnvärd påverkan på naturen. I den här kulturpräglade miljön har människans påverkan också en viktig roll för att bevara flera av de ekologiska värdena. Det långsiktiga syftet med förslaget är också att fler, genom att komma ut och utföra aktiviteter i området får en starkare kontakt med naturen, får en starkare förståelse för den, vilket i sin tur på sikt kan gynna ekologiska värden på en större skala.

Med det sagt kan ändå vikten av att spara mer vilda och naturliga miljöer betonas. Dels för att gynna de arter som behöver mer ostörda miljöer, dels för att svara mot de önskemål som många människor också har kring att få vistas i vildare natur. De typerna av miljöer kan också vara av intresse för den som introducerats till att vistas i mer ordnade naturområden, och fått upp ett intresse och nyfikenhet till att utforska ny mark. Diversiteten av miljöer kanske är extra viktig i mer urbana områden, där naturaktiviteter sker i lägre grad än andra (Statistiska centralbyrån 2019).

När det gäller anläggandet av olika typer av landskapstillägg ska också det faktum nämnas att vissa naturmiljöer, däribland uppsatsens arbetsområde, ingår i ett naturreservat där det

redan finns vissa bestämmelser kring vad som får och inte får göras. Där finns redan utformade processer för beslutsfattande gällande förändringar vilket innebär att vad som helst inte kan gå igenom. Det är även något att ta hänsyn till om arbetet används som kunskapsunderlag för andra naturområden beroende på om de har liknande eller andra förutsättningar.

Utveckling över tid

Eftersom samhället är i ständig förändring finns alltid en osäkerhet kring olika projekts aktualitet i nu och framtid. Kommer de svara på de önskemål som finns när projektet väl står klart, och hur kommer behov, förväntningar och användning av olika platser förändras över tid? Med erfarenhet av Corona och människors ökade rörelse i natur kan det konstateras att inställningen till natur kan förändras relativt snabbt. Det är svårt att förutse hur utvecklingen kommer se ut i framtiden, och hur det kommer påverka platsen. Bortsett från fågeltorn och däckspänger anses dock åtgärderna vara relativt små, och därmed innebära en lägre risk för att på sikt kunna utvecklas till något negativt. Det innebär även ett mindre behov av skötsel och underhåll. Däckspängernas konstruktion innebär även en flexibilitet och reversibilitet som gör att slitaget inte sker på landskapet i sig, utan skulle kunna plockas bort vid behov och utan större bestående märken i landskapet (Naturvårdsverket 2013).

Med arbetets syfte är förhoppningen att användningen av området kommer öka. Genomförandet av förslaget har förhoppningsvis också den effekten. En konsekvens av det skulle kunna bli att trycket på området ökar, och så även behovet av parkeringsplatser. Förslaget på utvecklingen av parkeringsplatserna hoppas dock delvis svara på detta, såväl som förbättrade möjligheter att ta sig till platsen kollektivt eller via cykel.

Metoddiskussion

Arbetet har baserats på olika typer av litteratur, på samtal med människor i branschen, referensprojekt och analys av det valda arbetsområdet. Alla metoderna har känts givande för arbetet och har gett nya insikter och perspektiv som har påverkat

resultatet. Med det sagt skulle dock metoderna kunna utvecklas för att ge ett liknande arbete en starkare grund att stå på.

Litteratur - en stadig grund

Litteraturen var nödvändig för att få en ökad kunskap om olika strategier som kan användas för att locka ut fler personer i naturen. Framförallt var det de olika handböckerna från olika myndigheter som var till hjälp där. Vetenskapliga artiklar hade en större roll i argumenterandet för den här typen av åtgärder. Litteraturen var också viktig för att ge en grund till de samtal som sedan fördes. Däremot finns mycket mer kunskap att ta del utav som inte tagit med i det här arbetet. Till exempel finns fler handledningar från olika myndigheter, handböcker kring mer specifika utformningar och mer forskning som visar på kopplingen mellan naturvistelse och miljömedvetande. Det kan vidare studier gå in djupare på.

Samtal - olika perspektiv

Samtalen var värdefulla ur flera aspekter. Det gav mycket att föra konversationer med människor som har erfarenhet av att vistas i naturen med både vana och ovana grupper. Det gav både bekräftelse och nya perspektiv på betydelsen av olika tillägg i landskapet. De tillfrågade personerna hade en del liknande erfarenheter vilket var hjälpsamt då påståendena och argumenten kunde stärka varandra. Deras olika bakgrunder var dock minst lika betydelsefullt då det gav flera perspektiv på samma ämne och gav nya idéer till arbetet. Det bekräftade också hypotesen av att våra erfarenheter av naturen är olika. Att flera av dem arbetar eller har arbetat med att ta ut grupper i naturområden var också värdefullt för att inte bara få deras egna syn på naturvistelse. De kunde därmed även tala utifrån andra personers perspektiv, något som det inte funnits utrymme för i det här arbetet. Precis som Kvale et al. (2014:kap. 15) nämner kan dock samtal ge en ensidig bild. Ett bredare underlag av respondenter hade ändå kunnat ge ytterligare perspektiv som hade kunnat påverkat arbetets utfall.

Även om naturvägledarna kunde prata utifrån andra perspektiv än sina egna, blir det ändå andrahandskällor som inte nödvändigtvis stämmer överens med den faktiska upplevelsen som

deltagarna på deras aktiviteter har. Därmed hade det kunnat vara givande att skapa ett bredare underlag utifrån samtal även med andra grupper av personer. Det vore intressant att föra samtal med personer som inte vistas i naturen så ofta, både de med en önskan om att komma ut mer och de som inte har det. Att prata med personer i andra ändan av spektrat, som alltså redan aktivt och själva tar sig ut i naturen, skulle då också ge en mer nyanserad bild av funktionen hos landskapstillägg. Ett ytterligare perspektiv att undersöka skulle då kunna vara eventuella skillnader i att vistas i naturen ensam eller i en större grupp. Precis som Kaplan et al. (1998:kap 4.) nämner kan andras upplevelser ge nya insikter, att vi som yrkesverksamma uppfattar och ser miljöer på ett annat sätt. När det gäller platsspecifika förslag kan det därmed vara en idé att ha gå-turer med både användare och andra yrkessamma för att få en bredare bild av platsen.

Referensprojekt - lärarika faktiska exempel, fler hade gett en bredare grund

Att studera verkliga exempel är alltid givande för att både få inspiration och en förståelse för vad som tidigare fungerat bra eller vad som hade kunnat bli bättre. Det gäller även för de valda projekten. En utveckling skulle dock kunna ha varit att titta på fler projekt för att få en bredare grund och fler perspektiv även här. Olika typer av upplevelsestigar hade till exempel varit intressant för att få se olika sätt att jobba i naturområden. Med tanke på att det är ett ämne som inte har hanterats alls under utbildningen tidigare hade det varit särskilt givande. För att få en bättre förståelse och ta med fler lärdomar från olika referensprojekt kan en utveckling också vara att prata mer med personer som har en koppling till de olika projekten. Det kan handla om faktiska besökare och deras erfarenhet från platsen, men också personer som jobbat med projekten och därmed kan redogöra för tankarna bakom och utformningens för- och nackdelar.

Platsanalys - viktig för förståelsen för platsen, men hade kunnat utvecklas

ILKA användes som inspiration till platsanalysen för att det kändes som ett lämpligt sätt inkludera arbetsområdets alla olika delar och karaktärer och deras respektive funktioner. Det blev ett sätt att metodiskt gå igenom området och inte glömma bort betydande delar. En anledning till valet av platsanalys var också den bekantskap som fanns med metoden sedan innan då det varit den främsta metoden som använts tidigare under utbildningen när det kommer till beskrivning och analyserande av mer naturliga landskap.

Valet av metod kan däremot ifrågasättas ur flera perspektiv. ILKA är framförallt framtaget och anpassat efter utvecklingen av större infrastrukturprojekt och betraktar därmed landskap på en annan skala än den i arbetet. Appliceringen på det här arbetet får därför sina brister. Delarna i det valda arbetsområdet är så pass små att de tillsammans är väldigt beroende och påverkas mycket av varandra. Det är ett särskilt relevant påpekande med tanke på de förslag som arbetet senare lägger fram som snarare verkar på en övergripande nivå än för respektive karaktärsområde. En annan nackdel i användandet av ILKA är bristen på perspektivet gällande upplevelsen av landskapet, som ändå kan vara av stor betydelse när det kommer till förståelsen för ett landskap ur ett användarperspektiv, vilket arbetet till stor del handlar om.

Med det sagt hade alternativa metoder kunnat användas för att både få en tydligare bild och förståelse för landskapet, och för att tydligare kunna redogöra för dessa i arbetet. Även nuvarande metod hade kunnat utvecklas med

tydligare illustrationer med till exempel illustrativa skisser för att tydligare visa på analysens resultat, både gällande karaktär och funktion. Andra analysmetoder som hade kunnat användas är till exempel gå-turer. Gå-turer med tillhörande illustrationer hade kunnat ge en tydligare bild just av upplevelsen av området och rörelsen längs med de olika stigarna. Det skulle kunna ge tydligare underlag och förståelse för vikten av särskilda objekt i eller delar av landskapet. Gå-turer med en större grupp av människor skulle, även som nämnt tidigare, dessutom ge ett bredare underlag, en djupare förståelse och nya insikter kring olika människors upplevelse av platsen, både när det kommer till likheter och skillnader.

Andra sätt att strukturera analysen på hade kunnat vara att göra en starkare helhetsbedömning utifrån egna kategorier. I detta fall hade punkterna från kunskapsbasen till exempel kunnat användas, eller liknande punkter som de som används som strategier i förslaget. En risk med de alternativen kan dock istället bli en avsaknad av en redogörelse för platsernas olika karaktärer och de upplevelser som de skapar. Kanske hade en kombination av ett par av dessa gett den bästa förståelsen för landskapet, och därmed även bästa underlaget för ett förslag på utveckling av arbetsområdet.

Sammanfattande ord

Flera slutsatser och lärdomar kan dras från Flera slutsatser och lärdomar kan dras från arbetet. Det finns många grundläggande verktyg och metoder som kan användas för att göra naturområden mer användarvänliga och lättillgängliga. Det finns också många olika texter och handböcker just med fokus på det. Vad som behövs och vad som passar på en plats varierar och det krävs alltid avvägningar mellan olika värden. Även om arbetets förslag syftar till att fler ska ta sig ut till platsen kanske det är andra, icke landskapsrelaterade åtgärder som krävs för att uppnå just detta. Delar av förslaget kan göra platsen till en starkare målpunkt och därmed eventuellt nå fler människor. Annars verkar anordnade aktiviteter och guidade event tillsammans med olika metoder av kommunikation istället vara de främsta nycklarna för att just locka ut nya personer i naturen. Med det konstaterandet kanske inte landskapstillägg med det syftet heller alltid är nödvändigt. Där är dock också målgruppen som avgör med tanke på att till exempel tillgänglighetsåtgärder kan vara nödvändigt för att den funktionsnedsetta ska kunna ta sig ut.

För den som redan beslutat sig för att ta sig till en plats, eller som redan känner sig bekant med, och attraherad av naturvistelse kanske tilläggen fyller en större funktion. Med en bra kommunikation kan åtgärderna också göra platsen till en målpunkt av andra orsaker än tidigare och därmed eventuellt

locka nya besökare. Kanske hjälper de också till att locka tillbaka besökare till platsen, eller göra dem nyfikna på andra områden. Därmed skulle en kombination av tillägg i landskapet och anordnade aktiviteter kunna nå en bredare skara, och ge det mest framgångsrika resultatet.

Syftet är dock som sagt alltid viktigt och viktigt är även att landskapstilläggen har som mål att förstärka upplevelsen av naturen, snarare än att stå i vägen för den och dess upplevelsevärden. Där kommer diskussionen om att utveckla eller bevara även in vilket också blir en fråga om personliga preferenser. Naturen bjuder på en stor variation av upplevelser och i processen att närma sig naturen kanske olika steg och delar behövs för att nå dit. Även de mer tillrättlagda miljöerna kan fylla en funktion som ett första steg i att få upp ögonen för den mer vilda naturen. Förhoppningsvis kan landskapsrelaterade tillägg som de som föreslås i detta arbete vara med och bidra till en ökad naturkontakt vilket i sin tur främjar människors välmående såväl som en omsorg och ett intresse för naturen. Där kan vi som landskapsarkitekter vara med och bidra.

Vidare studier

Det finns flera sätt att fortsätta detta arbete på. Med tanke på att ämnet är relativt brett och övergripande kan flera fördjupningar göras. Dels går det att arbeta utifrån en konkretisering av arbetets förslag med till exempel en gestaltning av ett fågeltorn och en mer noggrann dragning av vägen dit. Det går också att till exempel specialisera sig på olika typer av besökargrupper för att få en ökad förståelse om olika gruppers behov för att ta sig ut i större utsträckning. Nedan följer en lista med fler förslag.

- En ytterligare konkretisering av förslaget med mer fokus på utformning gällande gestaltning och konstruktion. Det gäller även konstruktionsmässiga faktorer såsom jordarter och anläggningens anpassning efter dem.
- En tydligare utformning av upplevelsestigen med tillhörande stopp och informationsunderlag. Här kan även en större hänsyn tas till kunskaper och erfarenheter gällande lämpliga avstånd mellan de olika stoppen.
- Undersöka vilka alternativa förslag som skulle kunna göras på området.
- Utveckla området med ett särskilt fokus på särskilda målgrupper.
- Utveckla ett förslag med större fokus på dialog och deltagande från människor som använder eller som är potentiella användare av platsen.
- Fokusera på människors preferenser och upplevelser av naturen och balansen mellan att bevara eller spara och eventuella konflikter som kan uppstå däremellan. Det skulle till exempel kunna göras med olika deltagarundersökningar med intervjuer eller enkäter, antingen för det specifika området, eller för naturområden mer generellt.
- Fokusera på kompletterande åtgärder till förslaget gällande kommunikation och event. Titta på hur fler kan lockas ut och få en stärkt naturkontakt och ett stärkt välmående utifrån de aspekter som inte har behandlats i det här arbetet.
- Jämföra olika typer av naturmiljöer och titta på de eventuella skillnaderna i åtgärder. Vad blir skillnaderna mellan åtgärder i mer urbana områden kontra områden som är mer vilda och ligger längre bort från städer? Är det samma typer av användare eller olika?
- Fokusera tydligare på skapandet av naturkontakt och miljömedvetenhet och hur det görs på bästa sätt.

Referenser

Tryckt litteratur

- Alvehus, J. (2019). *Skriva uppsats med kvalitativ metod : en handbok*. Upplaga 2. Stockholm: Liber.
- Bennett, K., Manassis, K., Duda, S., Bagnell, A., Bernstein, G. A., Garland, E. J., & Wilansky, P. (2015). Preventing Child and Adolescent Anxiety Disorders: Overview of Systematic Reviews. *Depress Anxiety*, 32(12), 909–918. doi:10.1002/da.22400
- Braitto, M. T., Böck, K., Flint, C., Muhar, A., Muhar, S. & Penker, M. (2017). Human–Nature Relationships and Linkages to Environmental Behaviour. *Environmental values*, 26 (3), 365–389. <https://doi.org/10.3197/096327117X14913285800706> .
- Burdette, H. Whitaker, R. (2005). Resurrecting Free Play in Young Children - Looking Beyond Fitness and Fatness to Attention, Affiliation and Affect. *Arch Pediatr Adolesc Med*. 2005;159(1):46–50. <https://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/fullarticle/485902>
- Cox, D.T.C., Shanahan, D.F., Hudson, H.L., Plummer, K.E., Siriwardena, G.M., Fuller, R.A., Anderson, K., Hancock, S. & Gaston, K.J. (2017). Doses of Neighborhood Nature: The Benefits for Mental Health of Living with Nature. *Bioscience*, 67 (2), 147–155. <https://doi.org/10.1093/biosci/biw173>
- Cserhalmi, N. (1999). *Färad mark : handbok för tolkning av historiska kartor och landskap*. Tredje tryckningen. Stockholm: Sveriges hembygdsförbund.
- Grahn, P., Stigsdotter, U., Berggren-Bärring, A.M. (2005). Human issues. Eight experienced qualities in urban open spaces. In: Werquin, A.C., Duhem, B., Lindholm, G., Oppermann, B., Pauleit, S., Tjallingii, S. (Eds.), *Green Structure and Urban Planning*. Springer, Brussels, pp. 240–248.
- Gundersen, V.S. & Frivold, L.H. (2008). Public preferences for forest structures: A review of quantitative surveys from Finland, Norway and Sweden. *Urban forestry & urban greening*, 7 (4), 241–258. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2008.05.001>
- Hoyem, J. (2020). Outdoor recreation and environmentally responsible behavior. *Journal of outdoor recreation and tourism*, 31, 100317–. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2020.100317>
- Huddinge Hembygdsförening (1999). *Torp och gårdar i Huddinge*. Huddinge.
- Huddinge kommun (2021). *Orlången*. [Broschyr]. Stockholm. Huddinge kommun.
- Huddinge kommun (2011). *Välkommen till Balingsta-Bottnen*. [Informationsskylt]. Huddinge kommun.
- Hughes, J., Richardson, M. & Lumber, R. (2018). Evaluating connection to nature and the relationship with conservation behaviour in children. *Journal for nature conservation*, 45, 11–19. <https://doi.org/10.1016/j.jnc.2018.07.004>
- Høegmark, S., Andersen, T.E., Grahn, P., Mejdal, A. & Roessler, K.K. (2021). The wildman programme—rehabilitation and reconnection with nature for men with mental or physical

- health problems—a matched-control study. *International journal of environmental research and public health*, 18 (21), 11465–. <https://doi.org/10.3390/ijerph182111465>
- Johansson, R. (2007). On case study methodology. *Open house international*. Vol 32. (no. 3 2007), s. 48–54.
- Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of environmental psychology*, 15 (3), 169–182. [https://doi.org/10.1016/0272-4944\(95\)90001-2](https://doi.org/10.1016/0272-4944(95)90001-2)
- Kaplan, R., Kaplan, S. & Ryan, R.L. (1998). *With people in mind : design and management of everyday nature*. Washington, D.C: Island Press.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature : a psychological perspective*. Cambridge: Cambridge Univ. Pr.
- Kvale, S., Brinkmann, S. & Torhell, S.-E. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Tredje [reviderade] upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Lumber, R., Richardson, M. & Sheffield, D. (2017). Beyond knowing nature: Contact, emotion, compassion, meaning, and beauty are pathways to nature connection. *PloS one*, 12 (5), e0177186–e0177186. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0177186>
- Menzies, A., Mazan, C., Borisoff, J.F., Mattie, J.L. & Mortenson, W.B. (2021). Outdoor recreation among wheeled mobility users: perceived barriers and facilitators. *Disability and rehabilitation: Assistive technology*, 16 (4), 384–390. <https://doi.org/10.1080/17483107.2019.1710772>
- Methorst, J., Rehdanz, K., Mueller, T., Hansjürgens, B., Bonn, A. & Böhning-Gaese, K. (2021). The importance of species diversity for human well-being in Europe. *Ecological economics*, 181. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106917>
- Naturvårdsverket (2003). *Att skylta i skyddad natur - en vägledning om skyltar, foldrar, vägvisning, gränsmarkering och Internet*. Bromma.
- Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet & Handisam (2013). *Tillgängliga natur- och kulturområden. En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer*. (Rapport 6562). Bromma. Naturvårdsverket. <https://www.naturvardsverket.se/globalassets/media/publikationer-pdf/ovriga-pub/skyddad-natur/978-91-620-6562-1.pdf>
- Nisbet, E.K., Zelenski, J.M. & Murphy, S.A. (2009). The Nature Relatedness Scale: Linking Individuals' Connection With Nature to Environmental Concern and Behavior. *Environment and behavior*, 41 (5), 715–740. <https://doi.org/10.1177/0013916508318748>
- Nordisk familjebok: konversationslexikon och realencyklopedi innehållande upplysningar och förklaringar om märkvärdiga namn, föremål och begrepp*. (1876–1899). Stockholm.
- PLAYCE (u.å.) *Arkitekturboxen*. http://www.playce.org/uploads/pdf/arkitekturboxen_playce-svenska-lowres.pdf
- Upplandsstiftelsen (2004). *Resultat av enkätundersökning inom projektet Friluftsliv för alla, Uppsala*. Stencil nr 23. 2004
- Riksantikvarieämbetet (1996). *Skyltar för svenska kulturmiljöer*. Stockholm. Riksantikvarieämbetet, Informationsavdelningen. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1289836/FULLTEXT01.pdf>
- Rosa, C.D., Profice, C.C. & Collado, S. (2018). Nature experiences and adults' self-reported pro-environmental behaviors: The role of connectedness to nature and childhood nature experiences. *Frontiers in psychology*, 9, 1055–1055. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.0105>
- Sandberg, E. (2019). *Naturvägledningens metoder och sammanhang*: Sandberg, E. (red.) Naturvägledning i Norden. Köpenhamn. Nordiska ministerrådet. <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1362567/FULLTEXT03.pdf>
- Schwass, N.R., Potter, S.E., O'Connell, T.S. & Potter, T.G. (2021). Outdoor journeys as a

catalyst for enhanced place connectedness and environmental stewardship. *Journal of outdoor and environmental education*, 24 (2), 215–231. <https://doi.org/10.1007/s42322-021-00079-6>

Socialdepartementet (2008). *De funktionsnedsattas ekonomiska förhållanden*. Departementsserien 2008:78
<https://www.regeringen.se/49bbbf/content/assets/5cca65c4a16c468ba9edb5b58fcc7448/de-funktionsnedsattas-ekonomiska-forhallanden-200878>

Statens folkhälsoinstitut (2013). *Främja goda levnadsvanor genom åtgärder i livsmiljön. Planera och följ upp fysisk aktivitet*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut

Stoltz, J. & Grahn, P. (2021). Perceived sensory dimensions: An evidence-based approach to greenspace aesthetics. *Urban Forestry & Urban Greening*, 59, 126989–. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2021.126989>

Svenning, S. (2014). Hur inkludera alla - attityder, möjligheter och åtgärder. I: Johnson, L. Lundqvist & S. Ottosson, J. *Naturupplevelser för alla - forskningen visar vägen*. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet. 68–82.

Svensson, E. (2015). *Bygg ikapp: för ökad tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionsnedsättning*. 6. [uppdaterade] utg. Stockholm: Svensk byggtjänst.

Sörlin, S. & Sandell, K. (2000). *Friluftshistoria: från "hårdande friluftsliv" till ekoturism och miljöpedagogik: teman i det svenska friluftslivets historia*. Stockholm: Carlsson.

Thompson Coon, J., Boddy, K., Stein, K., Whear, R., Barton, J. & Depledge, M.H. (2011). Does Participating in Physical Activity in Outdoor Natural Environments Have a Greater Effect on Physical and Mental Wellbeing than Physical Activity Indoors? A Systematic Review. *Environmental science & technology*, 45 (5), 1761–1772. <https://doi.org/10.1021/es102947t>

Trafikverket (2020). Landskapsanalys för planläggning av vägar och järnvägar. (2020:072) https://trafikverket.ineko.se/Files/en-US/76107/Ineko.Product.RelatedFiles/2020_072_landskapsanalys_for_planlaggning_av_vagar_och_jarnvagar_ilka_handledning.pdf

Wells, N.M. & Evans, G.W. (2003). Nearby Nature: A Buffer of Life Stress among Rural Children. *Environment and behavior*, 35 (3), 311–330. <https://doi.org/10.1177/0013916503035003001>

Otryckta

Artportalen (2022). *Sökformulär*. <https://www.artportalen.se/ViewSighting/SearchSighting> [2022-03-14]

Explorations of now (u.å.) *Walk in art with nature*. <https://explorationsofnow.se/> [2022-04-12]

Finnshamnns Arkipelag AB (2022). *Välkommen till Finnshamnns naturskatter*. <https://naturskatter.finnhamn.se/#karta> [2022-03-15]

Folkhälsomyndigheten (2021). *Friluftsliv*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/friluftsliv/> [2022-02-11]

Huddinge kommun (u.å.). *Huddinge - Publik webbkarta*. <https://karta.huddinge.se> [2022-03-09]

Länsstyrelsen Stockholm (2021a). *Fler besökare i naturen under pandemin - nu satsas det på friluftslivet* <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/om-oss/pressrum/nyheter/nyheter---stockholm/2021-02-17-fler-besokare-i-naturen-under-pandemin---nu-satsas-det-pa-friluftslivet.html> [2022-02-02]

Länsstyrelsen Stockholm (u.å.b). *Mål för friluftslivet*. <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/natur-och-landsbygd/mal-for-friluftslivet.html> [2022-02-02]

Naturcentrum (u.å.). *Skyltar*. <https://naturcentrum.se/vara-tjanster/naturinformation/skyltar/> [2022-03-01]

Naturvårdsverket (u.å. a). *Sveriges friluftsmål*.
<https://www.naturvardsverket.se/annesomraden/friluftsliv/sveriges-friluftslivsmal>
[2022-02-02]

Naturvårdsverket (u.å. b). *Att göra naturen tillgänglig*. <https://www.naturvardsverket.se/annesomraden/skyddad-natur/sa-forvaltas-skyddade-omraden/att-gora-naturen-tillganglig/>
[2022-02-21]

Naturvårdsverket (u.å. c). *Riktlinjer för entréer till nationalparker*. <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/skyddad-natur/riktlinjer-for-entreer-till-nationalparker/> [2022-03-05]

Naturvårdsverket (u.å. d). *Skyddad natur*. <https://skyddadnatur.naturvardsverket.se/> [2022-03-29]

Naturvårdsverket (u.å. e). *Riksintresse för friluftsliv*. <https://www.naturvardsverket.se/annesomraden/friluftsliv/riksintressen/> [2022-05-17]

skidspår.se (u.å.). *Balingsta*. <https://www.skidspar.se/stockholm/huddinge/balingsta> [2022-02-24]

SLU Centrum för naturvägledning (2022). *Självguidade stigar*. <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/centrum-for-naturvagledning/naturvagledning/verktyg/sjalvguidande-stigar/>

Statistiska centralbyrån (2019). *Vistelser i skog och mark 2018 - 2019. I tätort och landsbygd och ur ett ekonomiskt perspektiv*. https://www.scb.se/contentassets/e2fd0fafdaec4f7a9802fd7dde1ff8b9/le0101_2018i19_br_lebr2101.pdf [2022-02-14]

Stockholms läns museum (u.å.). *Balingsta (Balingsta)*. <https://web.archive.org/web/20160304202946/http://www.stockholmslansmuseum.se/faktabanken/kulturmiljoer-i-kommunerna/visa/0126030031/>
[2022-04-06]

Sveriges nationalparker (u.å.). *Om Tyresta nationalpark*. <https://www.sverigesnationalparker.se/park/tyresta-nationalpark/nationalparksfakta/>
[2022-02-22]

Opublicerat

Ahlstrand, Å, (2018) *Naturstigar vid naturum*. [Opublicerat arbetsmaterial framtaget för SLU Centrum för naturvägledning]

Kartor och ortofoton

Lantmäteriet (2022). SWEREF 99 TM, RH 2000. Bergodalkarta [Kartografiskt material]
<https://minkarta.lantmateriet.se/> [2022-03-15]

Lantmäteriet (2022). SWEREF 99 TM, RH 2000. Fastighetskarta [Kartografiskt material]
<https://minkarta.lantmateriet.se/> [2022-04-05]

Lantmäteriet (2022). SWEREF 99 TM, RH 2000. Ortofoto [Kartografiskt material]
<https://minkarta.lantmateriet.se/> [2022-04-10]

Bilder

Figur 2. Lindkvist, C. Naturcentrum AB (2014). *Karta Skärva naturreservat*. [Illustration informaitonsskylt] <https://naturcentrum.se/wp-content/uploads/2010/09/Naturreservatet-Sk%C3%A4rva-A1.pdf>

Figur 11. Fotograf okänd (1930-tal). *Balingsta gård*. [Fotografi vykort]. https://www.wikiwand.com/sv/Balingsta_g%C3%A5rd

Figur 12. Fotograf okänd (1905). *Balingsta kvarn*. [Fotografi]. https://www.wikiwand.com/sv/Balingsta_kvarn

SCIENCE AND
EDUCATION **FOR**
SUSTAINABLE
LIFE